

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 25.

V LJUBLJANI, 18. JUNIJA 1933.

KNJIGA 13.

HOLANDSKO KMEČKO DEKLE

PETER SE ZBUDI V ŽIVLJENJE

L. MRZEL-FRIGID

NADALJEVANJE

Naslednji dan je bilo življenje v Rutarjevi hiši čisto drugačno kakor kdaj prej. Mati ni zjutraj nič več šla v štacuno. Bili so opravki, kakršnih še nikdar ni bilo. Francka je skomizgala z rameni in je rekla, da pojde jutri stran. Gospa Rutarica je hodila okrog in je imela polno naročje naročil, stari Menardi ni šel na šiht in se je golorok prestopal po sobah in po veži in izpraševal, katera reč bi se dala prva prestaviti. Rekli so, da je selitev. Rutarjevi so odhajali iz svojih prostorov. Za enkrat se še niso selili daleč, samo iz teh sob so dejali, da bodo svoje stvari čez vežo spravili v eno. Peter je hodil med vsemi rečmi in gledal, kaj se godi. Mati je s prstom kazala omare, postelje in mize, ki jih je bilo treba prenesti, na vrata pa so prihajali sosedge, izpregovarjali svoje besede, pripominjali, kar se jim je zdelo vredno, otipavali kose pohištva, izjavljali svoje sodbe, ponujali svoje cene, majali z glavo in odhajali. Ne, v eno sobo se vsa ta gospodarska selitev ni dala spraviti, nekaj je bilo treba na hitro roko prodati. Stari Marn, zidar z Njivě, ki je že nekajkrat popravljal odpali omet pri hiši in pred štacuno tolkel betonski hodnik, je s kladivom hodil ohrog, igral svojo vlogo in izjavljal, da je kupec za stelažo in za stole. Stvari so se odmikale od zida, izpod odmaknjenih postelj in omar je stara šara prihajala na dan. Za Petra še ni bilo na svetu tako veselega praznika kakor tedaj. Čudno je, kakšen prah se po sobah nabere pod pohištvo: kar v mehke kosme je nabran, sredi njega pa prihajajo na dan frnikole, ki so se nekoč zdavnaj zakotalile pod posteljo, in krajcarji in desetice, ki jih je človek že zdavnaj pozabil. Selitev je za velike ljudi zmerom žalosten dan, otrokom pa vsakokrat prinese zadosti veselih novih odkritij. Peter ni utegnil opaziti, da se pri Rutarjevih godi neskončen preobrat. Gledal je, kako so močni ljudje prenašali velike stvari čez vežo v malo, tesno sobo, ki jo je ožil še železni štedilnik v kotu, in je bil vesel, ko je tu pa tam padel od omare nesmiseln, majhen lesen okrasek in se je lahko z njim malo po-

igral. Gospo Rutarico so čez dan nekajkrat klicali v štacuno, da je Canirjevim razlagala še nekatere stvari, ki jih je prejšnji dan pozabila, in jim odpirala predale, na katere se še niso zadoستي razumeli. In ko so zvečer tako na tesnem šli spat, je bilo to Petru še desetkrat všeč: nekaj čudovitega je za otroka, da lahko tako na tesno živi z vsemi svojimi ljudmi.

In čez štirinajst dni so Rutarjevi spet imeli svojo selitev. Odhajali so s hriba, na katerem je Peter prišel na svet in na katerem se je zanj zgodilo še toliko drugih stvari. Pred hišo se je ustavil majhen voz, ki sta ga peljala dva človeka, nanj so naložili nekaj težjih reči, drugo pa so vzeli pod pazho Rutarjevi in so nesli za vozom v Dolino. Petru samemu so vrgli na pleča toplo pernico, pod katero je že od nekdaj po navadi spal. Sam je šel z njo po cesti, in ko je tako nosil svoje mehko breme, mu je bilo, kakor da roma nekam v novo življenje. Pri Herfortovih je po vrtni stopicala Mimica. Peter je prišel od daleč od ograje, gledal je izpod pernice skozi mrežo in se je smejal.

— Kam pa greste zdaj? ga je vprašala Mimica, ki je stala sredi z belim peskom posute poti in si ni upala blizu.

— Selimo se, je rekel Peter.

— Ali te zdaj ne bom več videla?

— Ne, je rekel Peter, saj bova skupaj hodila v Trbovlje v šolo.

— Pa se daleč selite? je spet vprašala Mimica in bilo ji je, kakor da Peter odhaja nekam daleč, neznansko daleč.

— Ne, je rekel Peter. Prodali smo hišo in štacuno, ampak mama je kupila drugo. Zdaj bomo v Dolini doma.

— Pa zdaj ne boste več imeli štacune?

— Jaz ne vem, je rekel Peter, kakor bo že prišlo.

In je šel polagoma dalje. Nove hiše so vstajale ob cesti, novi otroci so se igrali na dvoriščih, nov svet se je odpiral pred njim. Bile so drvarnice, stare, napol preperele, črne, hlevi za krave in za konje. Majhen fant je gnal pisano kozo proti njemu. Peter je polagoma šel in je izpod pernice gledal re-

či okrog sebe. Zenske so iz Doline v težko naloženih koših nesle domov moko, sladkor, cikorijo in fižol. Ob vodnjaku pred Perovo hišo so fucali otroci. Peter je polagoma prišel, naslonil je pernato odejo k ograji ob gredi in je gledal od daleč.

— Ali ni tale Rutarjev? je rekel eden izmed njih in prestal z igro.

— Seveda je, je odvrnil drugi, saj ga dobro poznam.

Prišli so k njemu, ki je stal ob cesti, obkolili so ga. Peter se je bal teh malih neznanih obrazov in smrkovih nosov, bal se je golih, umazanih kolen, zapranih srajc in raztrganih rokavov. Bal se je, da ga bodo prijeli in nabili, kakor je bila v Trbovljah dobra navada, da so otroci iz ene kolonije prijeli in pretepli otroka iz kakšne druge vasi.

— Ali greš z nami fucat? so ga vprašali. Eden še manjka.

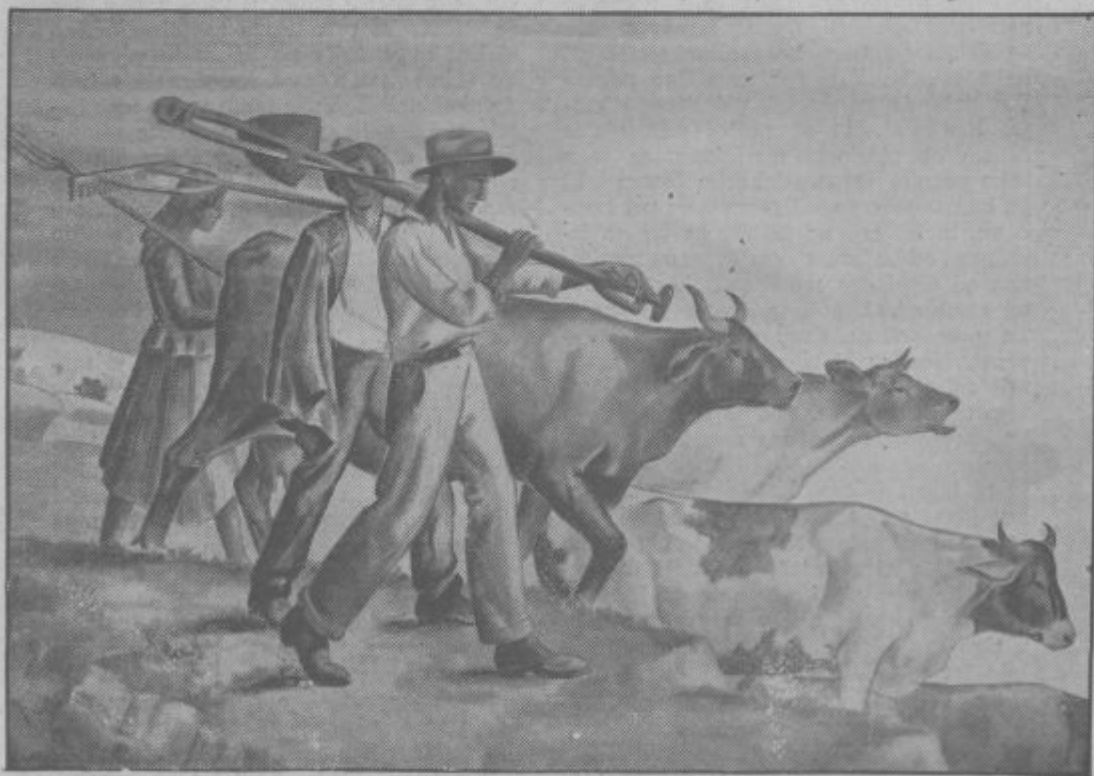
— Jaz ne znam, je rekel Peter.

— Kaj se to pravi — ne znam, so ga zavrnil, saj to se vsak precej nauči.

Kar pojdi, ti bo pa Krajnarjev Nace od začetka pomagal.

Peter si ni dal dvakrat reči, pustil je pernico ob cesti in se je pomešal v igro. Nekaj čudovitega je to fucanje med otroci v Trbovljah: poiščeš pripravna tla, položiš v prst kamen ali kos razbite črepinje, greš, mečeš krajcarje, da boš vrgel čim bliže, mečeš jih v zrak in trepetaj, ali bodo cifra ali mož, in nazadnje odneseš svojo zmago ali svoj poraz. Peter je bil premajhen, da bi se bil razumel na to stvar, toda od daleč je že desetkrat, stokrat gledal igro in vsakokrat ga je imela slast, da bi bil posegel vmes. Segel je v žep, privlekel je krajcarje, ki so se mu bili natekli ob silitvi, in Krajnarjev Nace je metal zanj. Dvakrat, trikrat so vrgli pred njim, vsakokrat je izgubil, in ko je na koncu svojo odejo spet zadel na rame, je bil za dobro mero bogatejši: iz žepa je izginil svetli, zvonki drobiž, na dušo pa je legel nov obup.

DALJE

JOS. BATO: K DELU NA POLJU

ZEMLJA POD NADZORSTVOM ZNANOSTI

LETOŠNJA MEDNARODNA IZMERA ZEMLJEPISNIH DOLŽIN

Kakor znano, je vsaka točka na zemeljski krogli določena po svoji zemljepisni dolžini in širini. V stopinjah krožnega lo-ka je naznačena njena oddaljenost od ničelnega poldnevnik, oziroma od rav-nika. Letošnjo jesen se bodo zemljepis-ne dolžine iznova premerile.

Na vsakem zemljevidu se lahko od-bere zemljepisna dolžina tega ali onega kraja, kar za praktične potrebe popol-noma zadostuje. Strogo natančno pozna-nje dolžin je potrebno samo v znanstve-ne namene in zaradi tega se v določnih časovnih presledkih prekontrolirajo in popravijo te dolžine na podlagi medna-rodnih meritev. Zadnje mednarodno mer-jenje je bilo 1926. in kakor bomo v na-slednjem videli, je razdobje sedmih let dovolj veliko, da lahko nastanejo v pre-cizni mreži polutnikov in vzporednikov, ki oklepajo našo zemljo, upoštevanja vredne spremembe.

Zemljepisna lega kakega kraja se do-loči po krajevnem času in s pomočjo astronomskih opazovanj. Krajevni čas se določi po tem, kdaj mine sonce ali kaka zvezda, koje tek natančno pozna-mo, polumik ali meridian dotičnega kra-ja. Krajevni čas se potlej primerja s časom ob ničelnem meridianu, to je s tako zvanim »greenwichskim časom«, ki ga ima zvezdarna v Greenwichu pri Lon-donu, in iz časovne razlike se potem iz-računa oddaljenost krajevnega meridi-ana od ničelnega meridiana, kar je ravo zemljepisna dolžina dotičnega kraja. Ta postopek je dandanašnji prav pre-prost. Merilcu bi bilo treba n. pr. samo telefonirati v Greenwich, da mu naj ja-vijo tamkajšnji čas, pa bi imel na pod-lagi preprostega računa zemljepisno dol-žino svojega kraja. V prejšnjih časih, ko še ni bilo telefona, kaj šele brezžičnega brzojava, pa je bila ta naloga zelo te-žavna in zamudna. Najprvo je bilo treba potovati v Greenwich, nastaviti tamkaj precizno uro ali kronometer točno po greenwichskem času in se vrniti z njim v tisti kraj, čigar zemljepisno dolžino je bilo treba določiti.

Ta postopek se je imenoval določeva-nje dolžin s prenašanjem kronometra. Če so hoteli dobiti na ta način količkej točne rezultate, ni zadostoval en sam kronometer, marveč jih je bilo treba

več, da so se lahko primerjale med se-boj tudi napake enega ali drugega. Tudi ni zadostovalo eno samo potovanje, am-pak je bilo treba večkrat napraviti pot v Greenwich in nazaj, da so se krono-metri večkrat iznova naravnali in da so se že izračunani rezultati še primerjali med seboj. Ko so hoteli 1844. Rusi ime-ti svoj lasten ničelni meridian po zvez-darni v Pulkovem, so si ga morali izra-čunati po ničelnih meridianih v Green-wichu in Altoni. V ta namen so morali s 64 kronometri opremljeni osemkrat napraviti potovanje iz Pulkovega preko Altone v Greenwich, kar je trajalo štiri leta. Dosegli so pri tem natančnost šest-stotinke sekunde, kar znači v dolžinski meri pogrešek dvajsetih metrov. Niso pa mogli dognati, ali je razdalja med obema meridianoma za to razdaljo pre-velika ali premajhna.

Ko se je uvedla telegrafija po kabljih, so se določale zemljepisne dolžine z br-zojavnimi časovnimi signali. Tudi ta na-čin še ni docela odpravil vseh napak, ker je bilo treba računati z nestalno brzino električnega toka po kablu in z netoč-no primerjavo časovnega signala s kra-jevnimi urami. Vzlic temu se pa niso de-lale večje napake kakor stotinko sekun-de, kar znaša v naših zemljepisnih ši-rinah nekako tri in pol metra dolžinske razlike. Brezžična telegrafija je pripo-mogla, da so se napake iznova močno zmanjšale. Brzina, s katero se širijo električni valovi, se namreč tako nezna-čno malo spreminja, da od te plati ne pri-hajajo skoraj nobene napake. Na pod-lagi brezžičnih časovnih signalov je mo-goče določati zemljepisno dolžino do enega metra natančno.

Zemlja je bila, kakor rečeno, zadnji-krat premerjena z brezžičnimi časovnimi signali 1926. in se je na splošno povsod dosegla omenjena natančnost. Od tega je zdaj minilo sedem let in znanost mo-čno zanima, koliko so se takratne mere premaknile. Zemeljska os se ne vrti v trdnih tečajih, marveč se njen položaj v prostoru spreminja. Razen tega pa tu-di zemeljska skorja ni nekaj trdnega, marveč precej lahko oblikovana gmota, ki jo zemeljske sile venomer preobraža-jo. Po teoriji umrlega raziskovalca We-generja kontinenti potujejo in spre-minjajo medsebojno lego. Vening-Meinesz

sodi, da se zemeljska skorja vzdolž obal pod morjem nagubava in Braun govori celo o nekakšni pulzaciji zemlje z enajstletno periodo. Vsi ti činitelji lahko povzročijo, da se zemljepisna lega tega ali onega kraja s časom spremeni, kar se da dejanski ugotoviti s preciznim merjenjem zemljepisnih dolžin. Wegener je izračunal, da znaša medsebojni premik Novega Fundlanda in Irske 1 meter vsako leto, Afrike in otoka Madagaskarja 9 m, Groenlanda in Škotske pa celo 20 metrov.

Glavni namen mednarodne izmere zemljepisnih dolžin je zbrati številčni material, na podlagi katerega bi se lahko prekontrolirala Wegenerjeva in druge geofizikalne teorije. Po drugi strani pa se bo na ta način spet enkrat prekusila točnost instrumentov, ki se jih poslužujejo astronomi za določevanje krajevnega časa. Fina mehanika izdeluje sicer skrajno precizne in zanesljive instrumente, toda opazovalec prinese v meritve zmerom večjo ali manjšo napako, ki je pač posledica naših nepopolnih čutov. Medtem ko opazovana zvezda mine poldnevnik in ko opazovalec njen prehod opazi, je zmerom neka časovna razlika. Med časovnim signalom in njega dojetju je vselej neki interval, ki se mora pri računanju upoštevati kot tako zvana »osebna enačba«. Upajo, da se bodo pri letošnjem merjenju naše za te

napake tudi zanesljive številke, s katerimi se bodo lahko popravili računi.

Pri letošnji mednarodni izmeri zemljepisnih dolžin bo sodelovalo 85 opazovalnih postaj, opremljenih z brezžičnimi postajami za sprejemanje časovnih signalov. K delu se bodo pritegnile kolikor moč tudi zvezdarne, ki bodo dva meseca zaporedoma ob vsakem ugodnem vremenu določevale natančen krajevni čas z določevanjem prehoda zvezd čez krajevni meridian. Časovne signale bo oddajalo 12 brezžičnih postaj. Vsi podatki se bodo zbirali in upoštevali v eni sami centrali.

Organizatorji so poskrbeli, da bodo razdeljene opazovalne postaje po vsem svetu. Za prekontroliranje Wegenerjeve teorije so bila še posebej urejena opazovališča na Irskem, Groenlandu in v južni Afriki. Pri zadnjem merjenju leta 1926. je bilo oddanih dnevno 30 brezžičnih časovnih signalov na dolgih in kratkih valovih. Letos bo število signalov znatno manjše, oddajali pa se bodo točneje in z večjo energijo in uporabljale se bodo v prvi vrsti postaje na dolge valove, ki so glede širjenja dokaj zanesljivejši od kratkih. Časovni signali bodo letos do tisočinke sekunde natančni. Znanstveniki se nadejajo, da bo letošnje merjenje odkrilo mnoge zanimivosti glede trajnega preoblikovanja zemeljske skorje. (jn)

POSLUŠNO DVIGALO

Na Angleškem so v nekem poslopju za poskušnjo montirali dvigalo, ki ne potrebuje niti spremiževalca niti običajne vrste gumbov za vožnjo v posamezna nadstropja, ampak obratuje na čisto akustični podlagi. Človek stopi v dvigalo in samo glasno in razločno imenuje številko nadstropja, pa ga stroj nezmotljivo dvigne v pravo višino. V dvigalu je namreč mikrofoni, ki preko ojačevalcev deluje na toliko relejev, kolikor je nadstropij. Posamezni releji pa se odzovejo samo na odgovarjajočo zvočno silko, ki jo prejmejo od mikrofona, to se pravi na glas številke nadstropja. Vsa električna naprava je zaradi večje zanesljivosti tako urejena, da se na nerazločno izgovorjavo številke releji vobče ne odzivajo. Dokler se ne pove nadstropje popolnoma jasno, se dvigalo ne premakne z mesta. Če ne gre prvič, je treba pač nekajkrat poskusiti. Čim pa začne dvigalo teči, se zanesljivo ustavi na pravem mestu. Poslušno dvigalo je vsekako sijajna naprava, vendar si mnogi ljudje z njo ne bodo mogli dosti pomagati, ker se s kričanjem ne da ustrahovati.

STARI POMORŠČAK (lesorez)

IMENA, OPISI IN SLIKE GOB

VOJTEH LINDTNER

Pred leti sem bil vzradoščen nad lepimi imeni, ki sem jih bil zasledil tu in tam, pozneje sem prišel v zadrego, kadar sem se vprašal, kateri gobi pripada ime, ki naj jo predstavlja; danes samo težko občutim to pomanjkanje, zaradi česar nikakor ne morem preiti na sistematično gob. Toda nimam one slovenske žilice, ki tako rada kuje, kakor hitro nekaj rabí, pa ne zna kovati in vendar spako skuje. Sicer pa še ni čas za kovanje nego za nabiranje onih imen, ki krožijo med ljudstvom in še niso zapisane po knjigah. Kar imamo dozdej, naj bo in spoštujmo, ker je tako revno. Za približno 40 rodov sploh nimamo imen in za 200—300 najpogostejših vrst je treba med narodom šele povpraševati. Ščāsoma lahko obogatimo, ako ne bomo vlekli vsak na svojo stran. Sodelujejo naj vsi; gobarji, ki naj »pogruntajo« imena, lovci, ki jih čujejo, župniki in učitelji in vsi, ki se za stvar zanimajo. Naloga botanika pa je, da najde v teku svojega življenja ostalih 700—1000 vrst, za katere narod nima imen. Ne bi bilo napačno ustanoviti pri današnji krizi društvo gobarjev s članarino v obliki besednega zaklada in društvenimi prostori kar v gozdu. Ni treba ugovarjati, da si zamišljam nekaj nepotrebnega; poglejte v katerokoli stroko — ali nas kaj zanima, da se ukoreninijo lepši izrazi ali imamo sploh potrebne strokovne slovarje? Če pa vzamemo stvar z gospodarskega stališča, tedaj za izkoriščanje gozdov ne moremo gobarjem nuditi v pouk knjig v nemškem, tem zapletenem jeziku.

Tudi za cvetlice nimamo prav za prav nobene popolne slovenske določevalne knjige. Mešan in kmet trgata neusmiljeno le onih par prepovedanih cvetlic zato, ker jih poznata in ker nista vzgojena tako, da bi se ozirali tudi po drugih. Krivda je na strani onih, ki bi cvetlice morali poznati, pa so — kar bi še pod Avstrijo lahko speljali — dopustili, da so imena v pozabljenju, da narod iz zadrege imenuje enkrat te drugič druge cvetlice petelinčke; ker niso učili, da je treba nekatere čuvati, ker so na malem ozemlju in tudi pri nas ali pa v izumiranju. Če že ne poznamo cvetlic, gobe — moramo, ker so nekaterim zaželena

sprememba v jedilnem listu in ker se nepoznanje maščuje z bolečinami ali pa se plača z življenjem. Zato je pri njih velikem številu prav posebno važno, da je z imenom spojena točna predstava z vsemi značilnostmi na klobuku, vratu, lamelami in mesu dotične vrste. Škodljivce moramo v gozdu takoj prepoznati in v pogovoru imenovati jih s pravilnim imenom. Ni samo šest strupenih vrst, kakor nas uči naš Beg; vsako leto zasledim druge, ki mi še niso poznane.

Pred menoj so odprte dragocene določevalne knjige najodličnejših mikologov, pisane v latinskem (Bresadola), nemškem (Ricken), francoskem (Konrad et Maublanc) in češkem (Velenovsky) jeziku, ter v njih zasledujem opise ene in iste gobe. Zmerom imam vtis, da se opisovanja ne ujemajo; šele z gobo v roki, pri pazljivem primerjanju, dobim zavest, da je to ista goba, da pa je vsak od teh mikologov dodal k opisu svoja nova opazovanja, izražajoč se tako, kakor mu dovoljuje gibkost jezika in bogastvo v izrazih. Priložene slike so le potreben model, beseda pa kleše in barva površine, ki so baš pri gobah neverjetno raznovrstne, daš so sestavljene iz koncev hif. Jasno je, da je treba premisliti, katero besedo rabimo, ako hočemo, da nam opis verno predstavlja stvarnost. Naš jezik še ni bil preizkušen na preciznost izražanja prirodne anatomije, ker se tega ni lotil nihče (govori se o nerentabilnem poslu, kar je popolnoma zgrešeno stališče), zato pa tudi nimamo še učbenika iz botanike. Botanik-filolog je tudi sila, ki nam manjka.

J. A. Scopoli je v *Flora Carniolica* (prvo izdanje 1760 in drugo 1772) zabeležil in sploh prvič v latinskem jeziku opisal nekaj gob, ki so bile nabrane v notranjskih gozdovih. Sto let za njim je bil prof. ljubljanske realke W. Voss, ki je obhodil gorenjske gozdove, še vedno primoran napisati v *Mycologia Carniolica* (1889), ko pridejo po sistematskem redu na vrsto gobe, naslednje: »Ich bin mir wohl bewusst, dass spätere Pilzkenner, denen neuere Bilderverke zur Verfügung stehen, noch manche Art oder Form — besonders unter den

Agaricaceae¹ — beobachten und dadurch die Landesflora bereichern werden.« In tako je ostalo, da pri obeh niso navedene niti vse naše najnavadnejše gobe in da sodobni mikologi, ki v svojih spisih tudi že navajajo razširjenost posameznih vrst, tožijo: Jugoslavija neraziskana. Seveda kar imata Scopoli in Voss, jim je premalo; slednji navaja le nekaj več ko Beg v svoji knjižici. Tudi je po vojni šele mikologija napredovala do razcveta; z uporabo mikroskopa se je število gob pomnožilo, ker so prejšnji mikologi strpali pod eno ime kar cele skupine na oko sličnih, toda po notra-

¹ Agaricaceae so velika familija med Basidiomycetes z mesnatimi plodovi in se po obliki ujema s splošnim pojmom o gobah.

nji zgradbi različnih vrst. Moderni mikologi seveda vse preveč verujejo mikroskopu, opisujejo ekstremne primere kot nove vrste in s tem ustvarjajo kaotične razmere. Zato je danes poznavanje gob še vedno prav težavna zadeva, tudi če je na razpolago najdražji mikroskop in če je dosegljiva literatura v vseh jezikih. Raziskavanje ozemlja pa, kakor je Slovenija, zahteva desetletja in neštete ekskurzije, ker ne rastejo vse gobe na enem mestu in se redke pojavljajo le za nekaj dni, da potem izginejo za več let. Zgodovina mikologije prča, da so bili pri nas početki razveseljivi, da pa danes še zmerom ne poznamo naših najnavadnejših gob.

DALJE

ZADNJA FEVDALNA DRŽAVA V EVROPI

Zadnji spomin na nekdanje angleško gospostvo v velikem delu Francije tvorijo Normanski otoki, ki jim pravijo Angleži Cannel Islands (Kanalski otoki), Francozje pa se drže starega naziva Iles Normandes, včasih pa zapišejo tudi Iles de la Manche (Rokavski otoki). Otočje spada po svoji geološki sestavi k bližnji normanski obali in šteje poleg štirih glavnih otokov Jersey, Guernsey, Sercq in Alderney še množico manjših otočic in čeri. Politično pa spadajo pod angleško oblast tudi po l. 1066., ko so se Angleži umaknili s francoske celine.

Za angleško strpno in modro politiko pa prča dejstvo, da si London nikoli ni podjarmil otočja, marveč mu je vedno dovolil popolno samoupravo in so angleški kralji le po imenu fevdni gosposdje nad otoki. Otoki se vladajo še danes sami po starodavnem normanskem običajnem pravu, ki je zapisano v zbirki »Le grand coutumier«. Vendar pa otočje ne tvori ene upravne celote, marveč se deli na dve svobodni državi. Jersey, Guernsey in Alderney so povezani v skupno upravno enoto, otok Serk (angl. Sark, frc. Sercq) pa je samo svoja država v okviru velike britanske kraljevine.

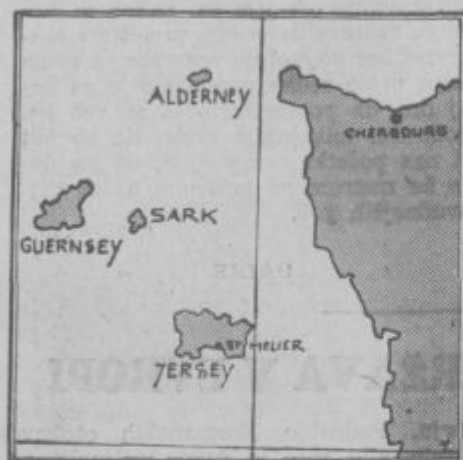
Serk leži 35 km od francoske in 110 km od britanske obale; dolg je 5 km in pol, širok pa 2 km in pol. Njegovo obrežje je skalovito in strmo pada proti

morju. Podnebje Normanskih otokov je zelo milo, zato je otočje priljubljeno letovišče bogatih Francozov, zlasti pa ga zdravniki priporočajo vsem, ki bolujejo na kaki pljučni bolezni. Pomladi so otoki posebno vabljivi, ker sličejo zaradi obilice raznih cvetov pestri orientalski preprogi. Iz serške luke, ki je ena izmed najmanjših na svetu, drži v notranjost edina cesta države, vodeča mestoma skozi predore, vsekanje v živo prvotorno skalo.

Da je bil Serk naseljen že v pradavnih časih, pričajo mnoge najdbe iz kamene dobe. V 6. stoletju našega štetja se je otoka polastil neki meniški red iz Bretanje, ki si je postavil samostan. Njegove razvaline so še danes vidne. Za redovniki je otok dobil manj pobožne gospodarje, kajti zasedli so ga škotski gusarji, ki so ga izpremenili v razbojniško gnezdo, dokler niso tujcev pregnali Francozi, da se rešijo njihovih neprijetnih posetov francoskih obrežnih krajev. Kakor že uvodoma rečeno, so za Francozi prišli na otok Angleži in njihovo gospostvo traja do današnjega dne. Sredi 16. stoletja je kraljica Elizabeta dala Serk v dedni fevd vitezu Helieru de Carteret of Saint Ouen. Ta vitez z dolgim francosko-angleškim imenom je bil doma iz Jersey, odkoder je pripeljal na Serk 40 rodbin, ki so posedle otok in priznavale Heliera za svojega gospoda. Vsaka rodbina je dobila po eno puško, da brani otok ~~proti~~

di in še dandanašnji je na Serku v veljavi določba, da mora na vsaki kmetiji po en moč imeti puško.

Po dve sto letih pa je rodbina moških de Carteretov izumrla in fevdno gospodarstvo je prešlo po ženski liniji na zadnjega polkovnika otoške posadke, ki je štela v nemirnem 18. veku celih 100

mož. Ta vojaški dostojanstvenik je ustanovil novo suvereno dinastijo.

Grad, ki je tudi danes še sedež vladarice, je sezidal l. 1565. omenjeni vitez Héliar na razvalinah nekdanjega samostana. Obdan je z lepim vrtom in parkom, kamor imajo podaniki en dan v tednu brezplačen dostop. Vladne posle vrši sama gospa, pomaga pa ji pri tem nekako parlamentarno zastopstvo, ki se imenuje »najvišje sodišče«. V to korporacijo pridejo zastopniki onih 40 prvotnih naselniških kmetij, ki so nastale v 16. stoletju, in iz 12 zastopnikov ostalega prebivalstva. Temu zboru predseduje gospa Serška in nje soprog. Ves otok šteje le 675 prebivalcev. Serški zbor si sam daje zakone in angleški zakoni imajo veljavo na otoku le, ako nosijo posebej podpis angleškega kralja kot fevdnega gospoda in vojvode normandijskega. Serk je najmanjša samoupravna edinica britanskega imperija in tudi edina, ki je brez javnega dolga. Današnji serški gospod celo s ponosom ugotavlja, da ima blagajna njegove države celo znaten prebitek v gotovini. Državica ne pozna dohodninskega davka, zemljiški pa je zelo skromen. Razen zemljiškega davka dobiva država še po en šiling od vsakogar, ki se izkrci na otoku, pa tudi alkoholne pijače ter tobak pomagajo vzdrževati proračunsko

ravnotežje. Veliki Britaniji otok ne plačuje prav nikakega davka. Na otoku ni sledu o dveh pojavih, ki silno tareta ostali svet: brezposelnih delavcev in poklicnih politikov.

Uradni jezik na otoku je francoščina. Vsak državljani pa zna tudi angleški, ker se v šoli poučujeta oba jezika. Običajni občevalni jezik pa je domača normanska francoščina, kakršno so govorili Normani pred pol tisočletjem. Vendar Francozje tožijo, da se francoski jezik počasi umika angleščini. Avtomobili so zaradi miru in reda v vsej državi prepovedani. Čudno je, da je uvoz psic na otok prepovedan, samo vladar sme imeti psice. To prepoved je izdala sama gospa Serška in nje utemeljitev ni znana. Vladarju sta med drugimi ostali tudi predpravi, da sme edino on mleti žito in imeti mlin ter gojiti golobe. Mlin na veter stoji še iz l. 1571., toda ni več v obratu. Vendar morajo kmetje še danes vse žito prinesiti v grad, kjer jim ga zmelje moderni parni mlin. Pristojbine za mletev so neki zelo skromne.

Med zasedanjem parlamenta zboruje tudi sodni dvor, ki mu predseduje voljeni »senešal« s funkcijsko dobo treh let in čigar izvolitev potrdi fevdni gospod. Ta sodnik lahko obsodi krivca le na manjše globe in zaporne kazni. Vendar je državna jetnišnica po večini prazna. Edinega stražnika določi parlament za leto dni in izvoljeni nima pravice, da odkloni imenovanje, tako da vrši to službo vsako leto drugi in pridejo počasi na vrsto vsi moški, sposobni za biriški posel.

Na starodavne uredbe spominja tudi desetina, ki jo pobira gospod od žita, od ovac in od volne. Vsaka izmed 40 kmetij mora vrhu tega plačevati zemljiški davek in starinski davek od ognjišča, ki se poravnava z mlado perutnino in se zato imenuje »poulage«. Tudi tlaka je na Serku še v navadi. Vsak moški mora od dopolnjenega 16. leta dalje na leto po dva dni delati brezplačno pri popravljanju cest in potov; isto dolžnost imajo lastniki konj in voz.

Najvažnejša prerogativa gospodova je nasledstveno pravo, po katerem pripade vsaka posest gospodu, ako ni zakonitih dedičev vsaj pete sorodstvene stopnje. Lastnik kmetije sme prodati svoje posestvo samo s privoljenjem vladarja in mu mora za primer prodaje odšteti trinajsti del kupnine. Od svojega

posestva pa ne sme ničesar odprodati, tako da je še danes popolnoma neokrnjenih vseh 40 prvotnih kmetaj.

V svetovni vojni je tudi Serk poslal svojemu vladarju na pomoč 40 vojakov in izmed teh jih je 17 ostalo na bojišču, kar gotovo priča o hrabrosti in zvestobi serškega ljudstva. Ta rana je že zacepljena in danes je na otoku spet enako število moških in žensk. Oboji so zaposleni v poljedelstvu in živinoreji. Serška pasma je znana kot odlična in otočani skrbno čuvajo, da ostane nepokvarjena s primesjo kake manj vredne vrste.

Tudi dinastija, ki jo je ustanovil ded sedanje vladarice, je izumrla v moškem kolenu. Zadnja potomka se je poročila z Robertom Woodwardom Hathawayem, ki je po starem fevdalnem pravu lastnik vsega ženiniga premoženja. Tako so tudi vse vladarske pravice gospe, ki ima naslov »la Dame de Sercq« prešle na moža. Gospod Hathaway je po rodu Američan, moral pa je opustiti svoje ameriško državljanstvo, kajti vladar Serka sme biti samo britanski podanik. Dasi je vladarske pravice le priženil, je vendar on pravi gospodar otoka. —rta

PAUL GAUGUIN

Pred 30 leti je na otočju Markiz umrl slikar in pisatelj Gauguin po šletnem bivanju med Maori. Edini belec, ki je bil priča njegovi mrtvaščici (agoniji), zdravnik in pisatelj V. Ségalem, se ga je spomnil v Francoskem Merkuriju junija 1904.

Gauguin se je rodil 7. 6. 1848 v Parizu. Oče mu je bil novinar, mati pa peruvanskega pokolenja. Pavalček je prebil mladost na Francoskem in na Peruvanskem. Po dovršeni službi v francoski mornarici je stopil v Bertinovo banko. Po 2 letih se je oženil z Danko, po imenu Mette Sophie Gad. L. 1875 se je prvič poskušal s čopičem. Živopisec Pissarro ga je toliko izpodbujal, da se je Gauguin z vsem ognjem posvetil slikarstvu. Čez 6 let je dal banki slovo, vendar umetnost je le bomo branila njega, ženo in otroke. Po nekem potovanju v Kodanj sta ga Gadova — tast in tašča — hudo opikala, nakar se je čisto sam vrnil brez božjaka v Pariz.

Vendar se je spustil na potovanje ter zabredel noter na Martinique, kjer je bival 1887/8. Po svojem povratku v Francijo se je nastanil v Bretanji, kjer je v Pont Avenu, kasneje v Pouduju, postal vodja slikarske skupinice. Ta struja si je dala naziv »sintetizem«. Gauguin noče, da bi bil kak »posrednik« med slikarjevim viđenjem in njegovim platnom. Slikati hoče, kar vidi: drevo n. pr. zeleno, ako ga vidi v tej barvi itd., brez kakih mešanic. V tej dobi je ustvaril »Rumenega Krista«, »Boj Angela z Jakobom«, portret pesnika St. Mallarméja, posnema Manetov »Olimp«, katerega je štel med največje takratne umetnine, gojil kamenopis in lesorez.

Da bi ceneje živel, je prodal vso navlaiko ter odrinil s nekaj več ko 9 tisoči frankov na Tahiti. Brez skrbi se je sončil med domačini, napisal avtobiografski roman »Noa Noa«, se vrnil z deli na razstavo v Pariz. A skoraj se mu je stožilo po morskotih otokih in l. 1901 se za vselej poslovi od Babilona ob Selai. Nastani se v Dominiki, domačini ga štejejo za svojca

Paul GAUGUIN (avtoportret)

in včasih se potegne zanje, ugovarjač proti nekim zlorabam v upravi. Uboštvo lomí moštvo. Tudi svoboda Gauguin se je uklonil bedi ter stopil v upravo s plačo 6 fr. na dan. A loti se ga bolezen in ga izpodje.

Med svojim drugim bivanjem na Markizah je Gauguin dokončno pretrgal zvezo z impresionisti. Njegova platna so poslej prepojena s simbolizmom, riše karizmatične, barvitost mu je čedalje dekorativnejša. Močno vpliva na vrstnike in naslednike. Ta vpliv opaziš celo v Toulouse-Lautrecovih delih. Reklamska kakor tudi olepševalna umetnost sta mu dolžni precej zahvale. Gauguinovi lesorezi so vzbudili zanimanje, pozneje vaemo za afriško podobarstvo. Med mnogimi mojstrovini iz vročih krajev navedimo samo poslednjo: »Odkod prihajamo? Naslikal jo je potem, ko si je bil poskusil vzeti življenje. N. K.

NOVE ZANIMIVOSTI AMERIŠKIH MUZEJEV

Z dovoljenjem vodstva »Buffalo Museum of Science« — Buffalo, New York.

V muzejih so ohranjeni mnogi zanimivi predmeti iz življenja, dejanja in nehanja davnih pokolenj, vendar obiskovalci čisto ne razumejo njih smisla in pomena. Že v našem muzeju vidimo obilico predmetov, ki so bili važno orodje in orožje prebivalcev naših tal, preden so v deželo prišli naši pradedje in ji s svojo kulturo vtisnili drugo obeležje. Posetnik brez vodstva v nerazumevanju tava

York, ki hoče najširšim ljudskim slojem ponazoriti življenje davno izumrlih rodov, da jih otme pozabi. V ta namen bodo kiparski umetni obrtniki upodobili življenje teh rodov in v skupinah pokazali vse njih dejanje in nehanje. Delo pri ognjišču, strojenje kože, uporaba kosti in kit, dalje poljedelstvo in domača obrt, vse te zanimive podrobnosti bodo uprizorjene v skupinah, vedno s primer- nim, značilnim ozadjem in terenom.

Posnetek irokeške vasi. V ozadju je nekoliko gotovih hiš s streho iz lubja, desno spredaj pa je postavljeno šele ogrodje za hišo. V osredju je kuhinja naselbine. Vas je obdana z visokim plotom, opremljenim s hodnikom za branitelje

mimo steklenih omar in ne opazi, da je v njih predstavljena vsa dolgotrajna zgodovina razvoja našega najvsakdanjjšega orodja. Sekira, kladivo, kosa, srp, ribiška udica in mreža, žlica, šivanka in drugi slični predmeti so plod dolgoletnega razvoja in iznajdljivosti celih pokolenj. Kakor rečeno, se povprečni posetnik muzeja ne zaveda zanimivosti, ki mu jo razkrivajo zarjaveli, strti in sprhnjeni predmeti v izložbi muzeja. Sodobna deca niti nima razumevanja za orodje in priprave, ki so še nedavno prišle iz splošne uporabe in današnja mladina ne pozna več niti navadnega kolovrata, kaj šele, da bi vedela, kako važna priprava je bil kolodvrat še v časih naših neposrednih dedov.

Zato je gotovo vsega odobravanja vredna zamisel ameriškega znanostnega muzeja v mestu Buffalu, države New

Razumljivo je, da so Američani začeli s svojo domovino, da rešijo pred popolnim pozabljenjem kulture raznih indijanskih plemen, ki so pred prihodom belcev živela na ameriških tleh. Pred vsem so že izgotovljeni prizori iz življenja Irokezov, velikega in mogočnega indijanskega naroda, ki je bil gospodar dežele, preden so se belci razširili od obale ter skoraj popolnoma uničili prarodno prebivalstvo v notranjosti. Irokezi so se delili v mnoštvo sorodnih plemen, ki pa so imela vsa skupne šege in navade. Čisti nomadi ali lovci niso bili Irokezi več, ko so prišli v stike z Evropci. Bili so že stalno naseljeni in so se bavili s poljedelstvom, v glavnem s pridelovanjem koruze. Njihove naselbine so bile ograjene z visokim plotom kot varstvom pred napadi sovražnikov. Dreves Irokezi niso sekali, marveč so jih

podirali z ognjem. Da pa niso uničili vsega gozda, so za »posekanje« določeni del ogradiili z nasipom iz ilovice, za njim pa so napravili velik ogenj, ki je po daljšem času podri tudi največje drevo. Z ognjem so si delali tudi čolne, drevesno lubje pa so porabljali za pokrivanje strehe. Vse te opravke lahko opazujejo obiskovalci v nazorno izdelanih skupinah buffalskega muzeja in dobe tako brez težave globok pogled v kulturo prvotnih prebivalcev Amerike.

Jamski človek iz Cro Magnona. Življenje ob primitivnem ognjišču. Na steno jamie se je popel umetnik, ki riše neko žival. V jamo se vrača lovec s plenom na plečih.

Na enak način je v muzeju upodobljeno življenje izumrlega visoko kulturnega indijanskega naroda Majev iz južne Mehike in Srednje Amerike. Posebno skrbno je izdelan posnetek majevskega mesta Tikala, katerega doba procvita pada v 3.—6. stoletje našega štetja. V 7. stoletju je bilo mesto porušeno in središče Majev je postalo mesto Čičen-İca. O starin Majih je našim čitateljem že toliko znanega, da ne bomo ponavljali popisov o velikanskih stavbah, svetiščih in piramidah, ki včasih močno spominjajo na staroegipčansko stavbno umetnost.

Nedvomno pa je eden najzanimivejših oddelkov oni, ki nam prikazuje življenje pračloveka. Cro-Magnonski votlin-

ski človek, čigar sledove so našli v španskih in francoskih podzemeljskih jamah, je bil že močno podoben današnjemu Evropecu, časi učenjaki cenijo njegovo starost na kakih 30.000 let. Raziskovalci slutijo, da gre morda za neko črno raso, sodeč po raznih običajih cro-magnonskega človeka in po sličnosti risb, odkritih v nekaterih afriških votlinah. Bil je izrazit lovec, imel pa je veliko umetniško nadarjenost, ko je vse svoje jame poslikal s prizori z lova in

s slikami razne divjačine, o kakršni v Evropi že dolgo ni nikakega sledu.

Buffalski muzej pa se je tudi zavzel za kulture raznih nizko stoječih narodov, med katere prodira moderna omika in uničuje njihovo prvobitnost. Tako je doslej očeval pred izgubo kulture divjih rodov z otoka Jave, iz Britanske Guayane, Avstraliije in iz drugih oddaljenih krajev. Posebno vrednost daje tem skupinskim posnetkom okoliščina, da so vestno posnete tudi vse rastline in živali, ki so važne za življenje teh ljudi.

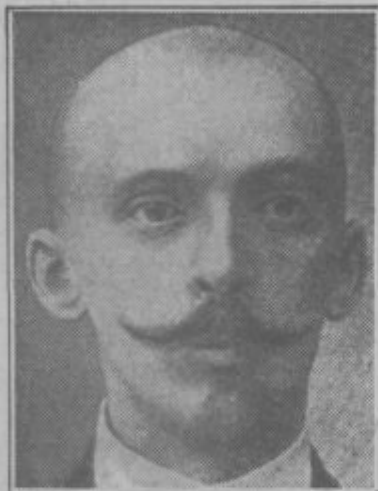
Kot izredno zanimivost muzeja naj omenimo tudi razna plačilna sredstva prastarih narodov in sodobnih preprostih plemen, pri katerih dragocene kovine še ne igrajo nikake vloge. R. K.

DNEVA NE DOVE NOBENA PRATKA

DRAGUTIN DOMJANIĆ

V Zagrebu je dne 7. junija umrl nagle smrti veliki hrvaški pesnik Dragutin Mili-voj Domjanić. Še malo pred smrtjo je Lil v družbi svojih prijateljev zdrav in svež; ko je prispel domov in se pripravljaj, da se vleže k počitku, ga je usoda poklicala k večnemu počitku. Zadel ga je srčna kap.

Dragutin M. Domjanić se je rodil l. 1875. v Krčih (Sv. Ivan Zelina) v Hrv. Zagorju kot potomec stare nlemiške rodbine. Živ-

ljenje teh plemičev je opisal Gjalski v svojih novelah in romanih, zlasti »Pod starim krovovima«. Spoznal ga je že v dobi izumiranja, prav kakor Domjanić, ki mu je dal najčistejši lirični izraz. — Po studijah in doktoratu na pravni fakulteti je Domjanić vstopil v sodno službo, v kateri je naposled zavzel visok položaj svetnika »banskega stola« v Zagrebu. Bil je več let predsednik »Matice Hrvatske«, do zadnjega na čelu hrvaškega PEN-kluba (kot tak se je udeležil letošnjega mednarodnega kongresa v Dubrovniku, in s tem združeni napor so najbrž pospešili njegovo smrt), od l. 1919. pa je bil v priznanje visoke vrednosti njegovega literarnega dela prvi član Jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Domjanićeve pesmi so pričele izhajati v raznih hrvaških in srbskih revijah že leta 1892. Poslej si jih stalno srečaval v vseh pomembnejših obzornikih, zlasti v »Savremeniku« in (že pred vojno) v »Srpskem književnem glasniku«. L. 1909. je Društvo hrvaških književnikov izdalo prvo zaokroženo zbirko Domjanićeve poezije, ki se je takoj uvrstila med najpomembnejše pesniške knjige v vsej hrvaški literaturi. Pesmi te zbirke se odlikujejo po svojstveni noti in krasnih motivih; posebno močne so njegove slike iz narave, podane pastelno meh-

ko kakor slikarska tihožitja in v melodični formi, ki je opajala kakor najlepša glasba. Iz teh pesmi se oglašajo tiha melanholija, žalovanje za svetom, ki ga ni več; v vsem se zrcali pesnikova dobra, vse umevajoča in vse odpuščajoča osebnost. Ta poezija se približuje po formi in vsebini Verlajnovi in D. hmelo, dasi je sicer izraz docela svoj-ske pesniške nature.

Novo razdobje Domjanićevega pesniškega stvarjanja označuje njegova kajkavska poezija. V zagorskem dialektu, tako »kot doma se spomina«, je ustvaril prave pesniške bisere, ki bodo ostali vedno v zakladnici celotne jugoslovanske poezije. Te pesmi so tako domače, da, skoraj ljudske, da jih ni mogoče niti prevesti: tako so zvezane z jezikom in jezik tako neposredno z ljudstvom, kakor le redkokatera poezija na svetu. Domjanićeve kajkavske poezije obsega dve knjigi: »Kipci i popevke« in »Sunce i senke«, mnogo pa jih je razmetanih po revijah (tudi v »Ljublj. Zvonu« in »Odmevih«). V taki regionalno obeleženi poeziji ni Domjanića nihče prekosil.

Miselno ima Domjanićevo pesniško delo značaj individualističnega svetovnega nazora, po stilu je novoromantično in impresionistično, po notranji vsebini pa polno pristnega, v pesniku resnično preživljenega sentimenta.

Domjanić je sodil v vrsto največjih lirikov na slovanskem jugu. Z njim pa je umrl tudi srčno plemenit človek, ki ga bodo vsi njegovi znanci ohranili v toplem spominu. Bil je prijatelj Slovencev, poznavalec in častilec našega slovstva, sploh na pol »naše gore liste«.

Ostani mu tudi med nami trajen in časten spomin!

—o.

BARVNI ČUT KUSCARIC

Nešteto poskusov je bilo že narejenih, da se dožene, kakšen čut za barve imajo živali. V tej smeri je prof. Wagner začel čas poskušal kuščarice. Dajal je martinčkom na dolgih vilicah nabodene drobtinice hrane, in sicer na ta način, da je bila drobtinica na vsakem zobu zakrita s ploščico živobarvnega papirja. Za eno barvo so tičali dobri, za drugo pa slabi grizljaji. Po dvajsetih poskusih so se martinčki navadili spoznavati neužitne drobtinice po »svarilni barvi«. Wagner je na ta način dožgal, da umejo razlikovati martinčki naslednje barve: Rdečo, oranžno, rumeno, rumenozeleno, morskozeleno, ultramarin in vijoličasto. Najostreje razlikujejo med rdečimi in modrimi toni, manj občutljivi so za ostenke zelene barve.

SREBRO IN BAKTERIJE

Ze v starih časih so polagali na gnojne rane srebrne kovance ali amulete iz dragocenih kovin. Mogoče je igrala vlogo neka mistična slutnja, dandanes pa je znanost dokazala, da uničujejo kovine bakterije zaradi posebnih lastnosti; na bakrenih novcih n. pr. vzdrže komaj nekaj minut; še močnejše delujejo žlahtne kovine, pred vsem pa srebro. To je važno dejstvo in izhodišče uspešnega boja proti hudemu sovražniku človeštva.

Fizik dr. A. Krause se je poglobil v problem, kako bi se lastnosti srebra še potencializirale. Bilo mu je jasno, da bo treba nafti za srebro posebno atomsko stanje in ga v tej obliki poslati v boj proti bakterijam. Po neumornem trudu se mu je posrečilo razrešiti uganko. Našel je posebno atomsko strukturo srebra, ki je nasproti mikroorganizmom nekako 2000krat učinkovitejša od navadnega srebra v ploščicah ali v katerikoli drugi obliki. Krause ga je imenoval katadinovo srebro. Uničujoč učinek katadina temelji v tem, da se v vodi raztopi ionalno, t. j. v neskončnem številu atomov z električnim nabojem. Recimo n. pr. da je v enem litru vode z raztopljenim katadinom ena milijarda bakterij; tedaj bi bila premoč ionov še tolika, da bi prišlo na vsako bakterijo 90 milijonov srebrnih ionov, ki bi jo prepojili s srebrom in jo na-

elektrili. To so lepi rezultati. S pomočjo posebnih katadinovih sterilizatorjev, bi bil boj proti sovražnim mikroorganizmom zelo uspešen.

Ker se raztopi v vodi le majhna količina srebra, je ta način tudi najbolj ekonomičen. En sam katadinov sterilizator zadostuje, da se razkuži toliko pitne vode, kolikor jo porabi povprečna družina za vso življenjsko dobo. Ako pomislimo na ono dobo, ko so razsajale nalezljive bolezni, ko še nismo imeli zdrave pitne vode in smo bili navezani zgolj na vodnjake, moramo priznati, da smo s pomočjo znanosti hitro napredovali preko zaprek, ki so se nam zdele še pred par desetletji nepremostljive. One množine srebra, ki bi jih zavžili s katadinovo vodo, ne morejo škodovati zdravju, ker so malenkostne. Srebrni ioni so nevarni le škodljivim bakterijam, nikdar pa ne organizirani stanici in kar je posebno čudno, tudi koristnim mikroorganizmom ne, ker je katadinova voda selektivna.

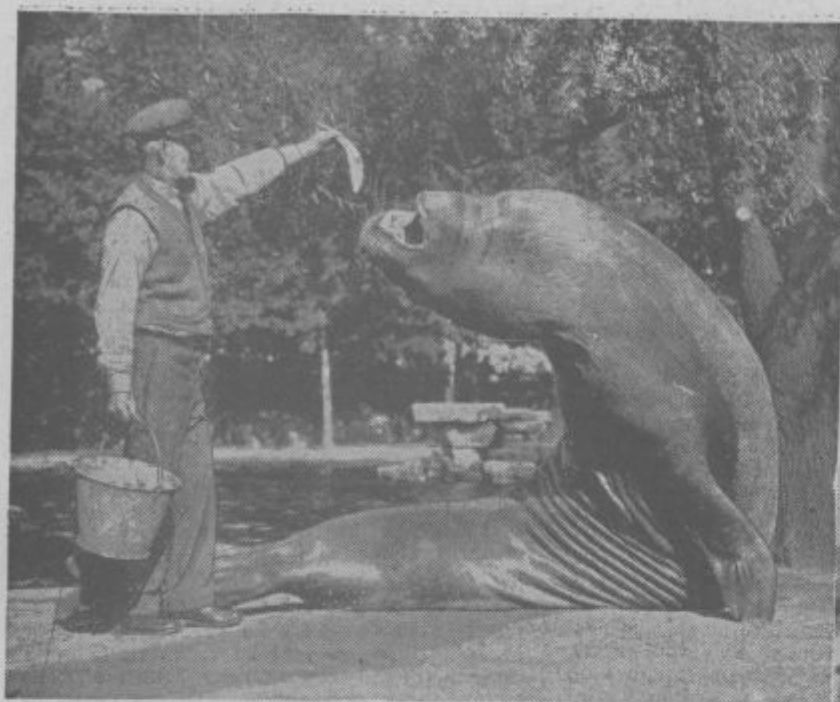
S tem smo dobili novo prvovrstno desinfekcijsko sredstvo, ki bo važno za industrijo živil, tako za tvornice kruha, sira, za pivovarne in mlekarne. Velikega pomena bo za dežele s slabo pitno vodo, kakor tudi za osrednji vodovodni sistem. Potrebna bo za domačo porabo in tudi v zdravilstvu bo nenadomestljiva.

z. š.

»REVOPLAN«

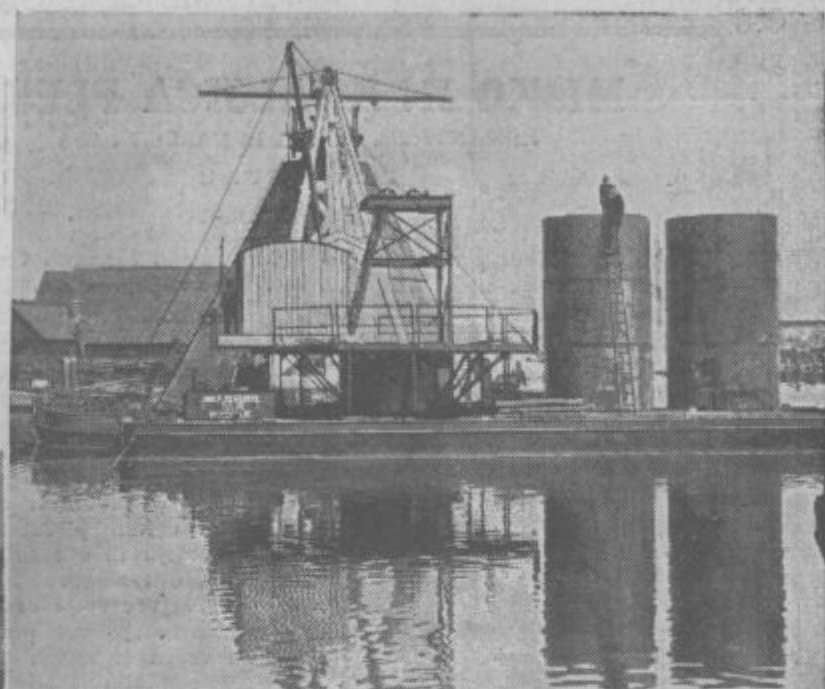
Dunajska inženjerja Hagler in Hefner sta konstruirala nove vrste letalo po vzorcu »avtogira« Spanca La Cierve, ki se ne samo navpično dviga in spušta, ampak se lahko baje ogiba tudi nazaj in v stran. Konstruktorja sta imenovala svoje navidezno neokretno nebesno vozilo »revoplan«

Levo zgoraj: Mičen prizor iz zoološkega vrta v St. Louisu. — Spodaj: 94 letni petrolejski kralj John D. Rockefeller se sprehaja v družbi policistov in mladine

V sredi: Belgijska praelnastlednica Astrid med množico v Bruslju. — Zgoraj: zlato na morskem dnu. L. 1799. — Potopila ob holandski obali angleška ladja. — Zlatim in srebrnim zakladom v vrednosti 900.000 funtov. Po mnogih neuspelih poskusih se zdaj neki Holandec s pomočjo posebnega dviglenega stolpa dvigniti ogromen zaklad. — Spodaj: Posnetek tornada v 19-

MIŠKO IN KRALJICA PLESA

ROMANTICNA CRTICA IZ NAŠEGA ČASA

TONE ČUFAR

NADALJEVANJE

Miško je zaživel prazno življenje. Komaj je našel voljo za prerivanje skozi tegobe vsakdanjega dne. Ko se je povrnil v svoj kraj, je spet zahajal v tovarno in na zunaj živel kakor prej, toda imel je prazno srce, za nič pod soncem se ni mogel ogreti, s posmehom je gledal na življenje in samo včasih zaživel v upanju, da pride kaj, kar bo tudi njegovo životarjenje sprevrglo in mu dalo novega ognja.

Toda prišlo je, kar si ni nihče želel: zaprli so tvornico.

Miško niti s posmehom ni več gledal na življenje. Postal je član svetovne milijonske armade brezposelnih. Mrk in lačen je hodil okrog. Dela ni bilo najti, vsi, s katerimi se je kaj pomenil, so pričakovali samo slabše stvari, napovedovali še večjo bedo, od nikoder ni bilo sončnih žarkov, oznanila lepših, človeka vrednih časov. Miško je moral na pot kakor stotine in tisoče drugih. Šel je v razne kraje. Ponekod je imel znanke, kjer se je lahko vsaj nekaj časa zadržal. Mimogrede si je našel tudi kakšno delo, vendar se ni nikjer ustalil. Sprva mu je romanje prizadejalo mnogo grenkih ur, potem si je našel tovarišev in se marsičesa privadil. Zmerom je imel pred očmi, da je mnogim še slabše kakor njemu. On je bil sam in mlad, ničesar ni mogel zgubiti. Če je rešil samega sebe, si je rešil vse.

V tem času mu je bilo, kakor da se večno potaplja in rešuje.

8

Miško je romal.

Priromal je tudi v mesto, ki ga je spominjalo grenkega snidenja z Marico. Spomin je oživel, spet je vstalo nekaj radovednosti, a še več bolečega trpljenja. Toda v mestu ni bila samo Marica, v njem je imel tudi prijatelja, ki ga je pomiril v urah obupa in ga odpeljal iz zapeljivega mostu. Ne zavoljo Marice, zaradi njega se n'izognil prav nič prijetnemu kraju.

Takoj ga je obiskal.

Drug drugega sta se razveselila. V liko sta si povedala. Naposled je zve-

del Miško žalostno vest: Marica je na smrt bolna. Cudež bo, če jo rešijo.

Miška je vest potrla.

Kaj takega ni pričakoval. Nič ni vedel, kako dekleta živi, zaradi njega je bila lahko omožena in ločena, še zmerom prosta ali pa stokrat zaročena in zapletena kamorkoli, le tega ji ni pripisal, da čaka smrti. Težko je verjel, da so šteti dnevi tako živi, nikdar ugnani plesalki. Zamislil se je nad vestjo in s tesnobo poslušal prijateljevo razlago:

— Največ si je sama kriva. Preveč je norela, preveč plesala, preveč je bilo vsega tega, kar se zdaj maščuje. Slišal sem, da je zdaj zelo osamljena. Prej je imela na vsak prst deset prijateljev, zdaj jih ni k nji, druga dekleta zabavajo, drugje si iščejo razvedrila.

— Verjamem, je vzdihnil Miško. Ne srečna je. Tako mlada, pa se poslavlja od vsega. Od sonca in godbe, od ljudi in sveta. Potolžil bi jo, če bi marala. Toda bojim se, da bi ne bilo prav. V takih primerih je treba ravnati s previdnostjo. Kaj misliš, ali bi kazalo, da se oglašim?

Prijatelj ga je pogledal z nemalim začudenjem:

— Srce ti je prebodla, sama te je zavrgla, ti pa misliš na tolažbo. Saj je ne zaslužil!

— Morda res ne, je pritrdil Miško. Toda smrt je ples, ki se samo enkrat zapleše. To je zadnja muzika. Zato ne morem kar tako naprej. Večno bi se kesal. Mogoče ji olajšam trpljenje, morda ji dam vsaj nekaj tolažbe. V zadoščenje mi bo. Ne vem pa, če ima sploh smisel, da se oglašam. Lahko je ravno narobe kakor mislim.

— Nerodno je, ko ne veva. Vidim, da bi jo iz srca rad pogledal. Ej, ze imam rešitev! S pismom se ji prej oglasi. Po odgovoru potem razsodiš, kaj ti je storiti.

Mišku se je zjasnilo čelo. Takoj je napisal pismo in storil po nasvetu. K Marici je poslal zanesljivega dečka in neestrno čakal odgovora. Bil je takšen, da si lepšega ni mogel želeči.

Z radostjo in skrbjo je pričakoval prihodnjega dne.

9

Marica se skoraj ni mogla ganiti. Bolezen jo je prikovala na posteljo in jo zmučila, da je bila brez moči, brez odpora. Mnogo, mnogo trpljenja je prestala, pa je vendar ostala živa in se mučila, da se je zasmilila vsakomur, ki jo je videl.

Miškovo pismo ji je prineslo nekaj pomirjenja. V nji so zaživeli dnevi, ko je hodila v mestno šolo in se z njim skrivaj sestajala. Vse tisto skrito je stopilo pred njo in jo navdalo s pričakovanjem, ki je samo raslo in tirjalo utešitve. S težavo je napisala tiste vrstice v odgovor. S težavo je potem čakala. Dolga je bila noč, počasi so tekale ure, vse se je preleno premisljalo naprej.

Okrog poldneva jo je razveselil Miškov prihod. Domače sta se po-

zdravila. Obema je bilo, kakor da se samo nekaj dni nista videla. Ona ga je pogledovala z največjo hvaležnostjo in ob njegovem prijaznem vedenju pozabljala, da ju je kdaj kaj ločilo. On je spoznaval njeno trpljenje in postal zdravnik njenega srca, njene duše. Vlil ji je poguma, vrnil ji je upanje, dal ji je vere v ozdravljenje. Bila je kakor prerojena.

Vnovič se mu je vsa zaupala. Vnovič se ga je oklenila z vsem srcem, z vso bolno, smrti posvečeno mladostjo. Razodela mu je, da ni nikdar nehala misliti nanj. Sama ni vedela, zakaj je tako ravnala z njim. Drugi so jo bičali, zato ni niti njemu prizanašala. Sprva, ko sta bila tako daleč narazen, je povsem obupala, da bi ga kdaj spet našla. Bilo je tisoč ovir, katerih se je zbala. Vdala se je temu, kar je bilo okoli nje in ga skušala izruvat iz srca, da bi ne trpela zavaljo misli nanj.

MARJETICA MED MARJETICAMI

Starši so bili zadovoljni. Z marsičem so računali. Toda ona ga ni mogla povsem zatreti. Bila je kraljica plesa, bila je vse, le prave sreče ni našla. Nostranjega zadovoljstva, tistega miru, ki dviga in blaži. Nanj ni smela nič več upati. Sama si je podrla mostove, sama si je izkopala prepad.

Miška je prevzela ena sama vroča želja: Marica naj se pozdravi, reši trpljenja in zaživi novo življenje, ki ga potrebuje in zasluži. V novem trpljenju sta se našla, naj bo to trpljenje cena, odkupnina za vse, kar jima je bilo do zdaj zabranjeno. Za srečo, ki pride in ju mora ogreti. Za radost, ki jo daje v trpljenju prekovana, z mukami preizkušena ljubezen.

To so bile želje, upanje in vera!

Njega je srečanje dvignilo, njo je pomirilo. Obema je dalo volje in moči in tihe sreče. Samo dve misli sta kalili ubranost svidenja. Prva je bila: dvom v Marično ozdravljenje, druga skrb za Miškov kruh. Tako brez vsega je bil. Berač, popotni romar. O tem je mislila Marica, mislili so njeni starši, mislil je Miško sam. Ko je najbolj razmišljal, je čital v časopisih odrešilno sporočilo: Tvorica v njegovem kraju začne z obratovanjem.

Z veselim srcem se je odpravil na pot.

10

Zdaj se mu je zdelo, da sta z Marico eno. Zdaj je spoznal, da brez nje ni njegovega življenja. Zato ji je želel zdravja. Zato ji je pisal lepa pisma in jo bodril k odporu, k premagovanju vseh težav. Sebe bi žrtvoval za njeno rešitev.

Na številna pisma je pa prejemal redke odgovore. Kratke, suhoparne. Zmajeval je z glavo. Morda so jo obšle druge misli, se je spraševal. Saj ni bilo mogoče! Z zdravjem bo komaj kaj, si je zatrjeval in postajal zmerom bolj potrten in zagrenjen. Bal se je nje ne smrti, zdaj, ko jo je komaj našel, je ni smel zgubiti. Zgrozil se je nad možnostjo, da jo vzame vase zemlja, da bo za njo samo spomin, spomin veslikega, nesmiselnega trpljenja.

Preživil je težke, neznosne dneve.

Duševna muka je bila tedaj njegov edini delež. Bal se je ure, ko mu sporoče, da je ni več. Bal se je vsakih sporočil in koprnel je po svidenju. Knji ga je gnalo! Da ji znova naliže poguma, da ji vsaj malo olajša bolečine

in jo potolaži, pomiri pred smrtjo, ako ji je res sojena. Da jo še enkrat vidi in jo poboža s toplo besedo in se poslednjič sreča z njenimi očmi. Toda med njima je bila daljava, on pa ni imel denarja za vožnjo. Tvorica je res pričela napol obratovati, a zanj še ni bilo mesta med delavci. Sprejemala je oženjence, on je bil pa sam. Čakal je, a ni ničesar pričakal.

Morilo ga je dvojno čakanje!

Ko od Marice ni bilo nobenih sporočil več, je v njem dozorel trden sklep. Znova se je odpravil na romanje. Zdaj ni hodil sem in tja. Naravnost v njeno mesto, naravnost v njen dom se je namenil. Pet dni je romal po širokih cestah. V mesto je dospel utrujen in lačen. S strahom, z veliko tesnobo se je bližal Maričnemu domu. Polnilo ga je prepričanje, da jo najde v zadnjih vzdihih. Morda že leži na mrtvaškem odru, si je mislil in se zbal samega sebe. Morda jo že krije prst. Na vse se je pripravil. Le tega ni vedel, kaj stori potem, ko ne bo nje. Zdaj ga je gnala želja, da si razkrije uganko, da ji da zadnji poljub, toda potem ga objame obup, praznosta, groza...

Nikdar ni šel v nobeno hišo s tako razboljenimi čustvi, s tolikim strahom. Ko je potrkal, se mu ni nihče odzval. Trkanje je ponovil, toda zaman. Vse je bilo zaprto. Strmel je in si ni znal razložiti. Odšel je k prijatelju. Mesto je pokrila noč. Miško je bil brez denarja. A tudi pri prijatelju mu ni nihče odprl. Miško je mislil, da sanja. Blodil je po ulicah. Vnovič se je vrnil na njen dom. Spet zaman. Morda so jo pokopali, je udarilo vanj in ga poglajalo na pokopališče. Kakor duh je hodil od groba do groba, nobena svežega ni bilo med njimi. Odahnil se je. Gotovo je še živa. Morda je v bolnici, mogoče v kakšnem zdravilišču. Samo, da ni svežega groba na pokopališču! Nekoliko pomirjen je odšel po mestu. Znašel se je ra mostu. S tega je pripela gruča veselih fantov. Ko so se mu približali, se je iztrgal iz nje njegov prijatelj.

— Sami pojdite naprej in pojte, jim je zavpil. Objel je Miška in ga peljal po trgu. Ko je zvedel, zakaj je Miško spet tu, ga je zgrabil divji smeh. Norec je kričal nad njim. norec, spame, tuj se! Marica je zdrava in pleše! Ti si bil dober samo v nesreči. Zdaj ni

maš denarja, samo srce in ljubezen pa nista zanjo.

Miško je molčal. Njeno zdravje ga je veselilo, vse drugo se mu je zagnusilo. S prijateljem je odšel po trgu v zabavišče. Marica je plesala kakor takrat. Miško je hotel ostati neopažen. S prijateljem sta se prerila do godcev. Za Miška je bil ples pogrebna pesem velike ljubezni. Stopil je h godcu, ga prosil za gosli in zaigral. Divji, blazni zvoki so podili plesoče pare. Marica ni mogla zdržati. Izstopila je in zagledala Miška. Gledala ga je toliko časa, da je nehal igrati. Potem so volili kraljico plesa. Marica se je pripravila za sprejem darila. Izvolili so drugo. Miško se je obvladal, zatrl je bolečino v sebi in se s prešernim smehom približal zbegani Marici:

— Marica, pozdravljena v veselju in radosti! Pozdravljena za zdaj in vse čase. Med nama je doigrano. Nocoj

sem si kupil svobodo. Za slovo ti zaigram, da se do sitedga naplešeš. Pozdravljena!

Stisnil ji je roko, da je zavrisnila. Šel je k godcem in znova prijel za gosli. Med igranjem je pel in se smejal. Njegov smeh je bil žgoč in vris kajoč hkratu. Nihče več mu ga ni odvil. Pel je njegovo zdravje, njegovo vse.

V zabavišču je igral, pel in se smejal do jutra. Ljudje so dolgo pomnili slabo oblečenega godca. Marica ga je pomnila najdlje, čeprav je že opolnoči odšla domov. Nikdar več ga ni videla, nikdar več se ji ni izbrisal iz misli.

Miško je šel in preromal skoraj vse dežele sveta.

NOVI SLEDovi O KRALJESTVU INKOV

Nemška odprava za raziskovanje Andov pod vodstvom dr. Bocherja je našla v Kordiljeri Blanca znamenite spomenike iz zgodovine Inkov. V dolini Quitaraca je odkrila razvaline nekega starega naselja Inkov z dokaj dobro ohranjenimi trdnjaskimi stolpi in mogočnim obzidjem, zloženim iz neobdelanega kamna. Velikanska vrata dajo slutiti, v kako silnih dimenzijah so gradili stavbeniki tega starega kulturnega ljudstva. V naselju so našli tudi ostanke vodovoda, ki je napajal mesto iz nekega precej oddaljenega ledniškega potoka. Vodovod je bil nenavadno spretno izdelan in trdno sezidan, tako da je korito, po katerem je dotekala voda, ponekod še popolnoma ohranjeno. (V kratkem začnemo priobčevati zanimivo razpravo »Tragedija zadnjih Inkov« izpod peresa dr. Vlad. Travnerja).

SVETLOBA IN APETIT

Dr. Katz, čigar znanstveni konjiček je raziskovanje zbujanja in tešenja apetita, je dognal, da igra pri tem važno vlogo tudi barva svetlobe. Rumena in rdeča luč pospešujeta tek, dočim ga zelena in modra ovirata. To dognanje se tudi ujema z opazovanjem, da modra in zelena svetloba pomirjujoče vplivata na bolnike, dočim jih rumena in rdeča luč vznemirjata. Mimo svetlobe je odvisen tek seveda tudi od mnogih drugih činiteljev. Ako spustimo n. pr. k živali, ki se je pravkar do sita najedla in hrane niti več ne povoha, drugo, sestradano žival, ki začne takoj s slastjo žreti, potem se bo tudi siti živali iznova zbudil tek. O tem: se lahko pričamo na vsakem dvorišču, kjer imajo kokoši.

Giese: V GRADU

MODERNE JETNIŠNICE

Casi, ko so zapirali zločince v temne, vlažne luknje, v katerih so segnili ob živem telesu, so že skoraj minuli. Že davno se je uveljavilo naziranje, da ječe niso za to, da bi se v njih zločinci pokorili za svoje grehe, temveč za to, da se po možnosti poboljšajo. O zločincu samem se je naziranje precej spremenilo in ne vidimo v njem samo škodljivca človeške družbe, ki ga je treba napraviti neškodljivega za vsako ceno, tem-

dar kaznilnice, ki ustrezajo vsem zahtevam modernih nazorov o zločinu in kazni in moderne higiene.

Oglejmo si n. pr. odredbo pruske države za l. 1929., ki je ustvarila novo dobo v kaznilniški stroki. Kaznjence deli ta odredba v tri stopnje, in sicer po njihovem vedenju ter jim omogoča počasi napredujoče izboljšave. Na višjih stopnjah smejo jetniki imeti kakršnekoli liste, kaditi, gojiti ptice pevke in kar je še takšnih prijetnosti, ki kraj-

Pogled v skupno celico moderne nemške kaznilnice za višjo stopnjo

več bolj bolnika, ki se da razen v nekih izjemnih primerih ozdraviti. Vzgojna misel je danes v ospredju, ker smo spoznali, da načelo brezpogojnega kaznovanja ni bilo sposobno odpraviti povratnih kriminalnih nagonov.

Razvoj te misli je trajal seveda stoletja in še danes so po svetu strašne ječe, ki vzbujajo že ob samem imeni v ljudeh občutek groze. Navajamo n. pr. temni labirint ameriškega Sing Singa, v katerem umirajo stotine jetnikov od sušice, grozote Hudičevega otoka angleški Dartmoor, v katerem vladajo tako nečloveške razmere, da se ponavljajo vedno znova krvavi upori jetnikov. Tu preganjajo begunce v močvirju s krvoločnimi psi. Končno je treba omeniti še klasično deportacijsko deželo Sibirijo in mrzli pekel Otokov Solovjeckega v Severnem ledenem morju. Toda poleg teh in še mnogih drugih krajev trpljenja imamo že ven-

šajo čas. Na zadnji stopnji se pripravlja jetnik že na zopetni vstop v normalno življenje. V spremstvu uradnika sme delati izlete v okolico kaznilnice in pod določenimi pogoji mu dovolijo tudi dopust. Celice se podnevi ne zapirajo več, okna niso več zamrežena, jetniki te stopnje imajo celo neko vrsto samouprave, izvolijo si svojega zastopnika, ki lahko posreduje kaznilniški upravi njihove želje. Seveda pa skrbi strog hišni red za to, da se jetniki zavedajo, da so pač še jetniki.

V modernem načinu kaznovanja opazi človek nadalje to, da skrbi za zadostno gibanje jetnikov s telovadbo, sportom itd. Čisto drugačno je tudi naziranje o delu jetnikov. Še l. 1879. je smel nemški jurist Mittelstädt izjaviti, da mora kaznjeneц opravljati suženjsko delo in da ga je treba k temu priganjati brezobzirno in brez usmiljenja, kolikor pač prenesejo njegove kosti in

mišice. Telo in duša naj mu trpita v pravično kazen za njegove grehe. Danes bi bile takšne izjave nemogoče.

čilo, od katerega gre polovica na njegov račun v hranilnico.

Mogoče najbolj moderna kaznilnica

Kaznjenci telovadijo

Jetnike zaposlujejo večinoma s poljedelskim delom, ker najbolje učinkuje na njih duševnost. Drugi delajo v delavnicah, ki jih ima kaznilnica, da ne pozabijo na svoje staro rokodelstvo ali pa da se priuče kakšnega novega. Slabi

na svetu, ki se ravna po teh principih, je kaznilnica v Braniboru. Že na zunanost nikakor ne kaže, da bi bila zavod pokore. Na znotraj ni zgrajena po starem osrednjem sistemu, po katerem je bilo mogoče pregledati vse hodnike in nad-

Kaznjenci pri delu na železnici

časi in brezposelnost so seveda znatno omejili kaznjenčevo delo zunaj zavo- da, ker nočejo, da bi konkuriralo delu prostih rokodelcev in delavcev. Za svoje delo prejema kaznjenec majhno pla-

stropja z edinega središča, temveč ji je vsak trakt posebe urejen, kar omogoča ločitev kaznjencev po stopnjah. Posamezne celice so prostornejše in prijaznejše nego nekoč, še večje so se

veda skupne celice za 4 do 30 ljudi. Okna so velika in svetla, zavarovana samo z železnim križem, pri najvišji stopnji pa sploh ne. Za higieno so pri gradnji polagali največjo skrb. Tekoča voda ne manjka nikjer, v vsakem traktu so umivalnice in kopalnice, na mestu zloglasnih kadi pa se uporablja

izboljšav, ki se obetajo vsakomur ob pravem vedenju. Počasi pripravljajo kaznjence na najrazličnejše načine za svobodno življenje, v katero naj vstopi kot predružen mož.

Seveda ni manjkalo in ne manjka niti danes napadov na takšno humano prakticiranje kaznovanja, a to je ka-

Pogled v žensko kaznilnico: matere smejo obdržati otroke do prvega leta pri sebi, v izjemnih prilikah še delj

jo higienične toalete. Posebne naprave skrbijo za ventilacijo. Jasno, da ne manjkajo niti alarmne naprave vseh vrst. V tem zavodu imajo posebno šolo in cerkev, posebne delavnice za mizarje, krojače, ključavničarje in druge rokodelce med kaznjenci. Med temi vladata mir in disciplina, kar ni toliko posledica strogega nadzorstva, kolikor

kor pri teoretičnih debatah o smrtni kazni in zoper njo. Ne prideš do konca, če zagovarjaš to ali ono stališče. Vsekako bo mogla šele bodočnost pokazati, da li imajo nove metode v kaznilnicah tisti uspeh, ki si ga reformatorji obetajo od njih. Za točen odgovor pa je danes še prezgodaj.

DVOJNA STOLETница

Že l. 1827. je Lamartine, veliki francoski romantik, takole zapisal: »Nagon ljudskih množic imam«. In naslednje leto: »Čutim, kaj množice čutijo in kaj bodo naredile, celo tedaj kadar molčijo.« Kot nadarjen govornik je hotel stopiti v javno življenje. V juliju 1831 mu je manjkalo okoli 10 glasov, da bi bil izvoljen za poslanca. Izpodbil ga je satirični pesnik Barthélemy s svojim pamfletom *La Némésis*. Ko pa je potoval po Palestini, sta dve občudovalki njegove Muze postavili njegovo kandidaturo in postal je za 4 leta poslanec lepega mesteca Berguesa pri Dunkerku. V kratkem bodo tam slavili stoletnico izvolitve, o kateri je avtorju »Harmonije« in »Meditacije« prinesel novico arabski jezdec. V Libanonu in Parizu so se že spomnili stoletnice tega potovanja po iztoku. Bržkone so jo kakor-

koli omenili tudi v Beogradu. Saj nazaj grede je krenil pesnik »Jocelyna« skozi slovanske pokrajine na Balkanu, odkoder je mnogo vtiskov prešlo v njegovo knjigo *iz orienta* (1835). V Trivunčevu »Francuski Citanki« III. 1933 lahko pregledaš poglavje *La Tour aux crânes humains* (Cele-kuła), kjer Lamartine svetuje, naj Srbi, kadar si osvoje Niš, ohranijo barbarski turški stolp s 15.000 srbskih lobanj. Bodo vsaj potomci vedeli, kako drago je bila plačana nezavisnost naroda... Gredeč skozi Beograd slavi z velikim navdušenjem srbsko gostoljubje in junaštvo: »Da nisem Francoz, bi hotel biti Srb!«

A. D.

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

24. POGlavJE

ZASTRUPI TIGRA ZARADI ČUDOTVORNEGA ZOLČA

Ko sem se kakih dvajset minut kasneje vrnil, se je nudił mojim očem nenavaden prizor. Hinavski glavni natakari in dvoje njegovih pomagalec se je pravkar pripravljalo, da začnejo dreti tigra. V rokah so že držali nože. Pred njimi je stal kantonski nadzornik palubnega dela ter se z njimi srdito prepiral. Dopovedoval jim je, da sem obljubil žival njemu in da si jo hoče zato tudi vzeti.

V tem trenutku je posegel Lal v razgovor: »Kateremu obeh Kitajcev ste darovali tigra, gospod?« je vprašal in pristavil, da če se ne odločim hitro, tedaj bom videl enega Kitajca odrtega namestu tigra.

Povedal sem Kantoncu, da me je slabo razumel in da mu nisem obljubil tigra. Pošeynooki nesramnež me je smelo imenoval lažnika, v tem trenutku je pa že sunil tudi enega hinanskega Kitajca s komočcem, da je odletel preko krova.

Že prej me je večkrat mikalo, da bi predrznežu izbil nekaj zob iz čeljusti, toda zelo nevarna stvar je udariti mornarja ladijske posadke, zato sem ohranil mirno kri. Omejil sem se na prilično dostojno dejanje, ter zgrabil možakarja za vrat in ga treščil, da je kar plaval nekaj korakov po zraku. Zadel je pri tem z glavo ob železno ograjo na kar se je hitro pobral.

Tedaj se je hvala bogu vpletel v spor tudi službujoči častnik. Pojavil se je na licu mesta pravočasno, da je lahko prislonil upornemu Kitajcu nekaj zausnic, ko se je ta hotel pognati name.

Tem dogodkom je pa sledilo nekaj nerazumljivega. Pričakoval sem, da se me bo razžaljeni Kitajec izogibal. Proti vsemu pričakovanju ga je pa bila naslednjega dne sama prijaznost. Nisem si znal tolmačiti tega obnašanja. Neprestano se mi je ponujal, ali ne bi želel, da se ta kletka premakne sem, ali ona kletka tja.

Dan preden smo dospeli v Kong Kong — štiri dni po omenjenem nastopu na ladji — sem našel najlepšega in najbolj zdravega tigra svoje zbirke v zadnjih tresljajih. Iz gobca mu je silila pena in ob vsakem krču, ki ga je pograbil, so se mu tresli udi. Brez dvoma je poginjal na zastrupljenju. Vsi znaki so kazali na to.

Pograbila me je jeza. Nekdo mi je zastrupil žival in sklenil sem, da ga poiščem, naj bo kdorkoli.

Bilo je seveda naravno, da je moj sum padel pred vsem na kitajskega vodjo palube. Njegova pretirana vlnjenost, odkar je poginil prvi tiger, je morala zbuditi sum.

Ko so tigra popadli zadnji krči, se je pokazal Kantonec. Na licu se mu je izražala hlinjena skrb. Prehud udarec je zgubiti kar dva tigra hkrati, je tožil. Toda če je žival že mrtva, tedaj mu gotovo ne bom zameril, če me prosi za njeno truplo. Glavni natakari je že dobil svoj tigrov žolčni mehur in sedaj bi tudi on hotel imeti enega. Ali ne bi smel odvleči tigra?

Nisem mu odgovoril na njegovo prošnjo, pač sem mu sam postavil vprašanje, ki ga je spravilo v najhujšo zadrego. Želel sem vedeti, ali je imel dostop do zaloge podganjega strupa na ladji.

Ko je možakar iecljaje odgovarjal, se je prikazal Lal, ki je pravkar nakrmil svoje ptiče. »Gospod,« je rekel, »videl sem tega Kitajca, kako se je zjutraj vlačil ob živalskih kletkah. Mislim, da je vrgel notri kako zlo čarovnijo.«

»Ali si gotov, da je bil to prav ta človek?«, sem ga vprašal.

Lal mi je na to odvrnil, da je zгода! zjutraj bil najprej malo v dvomu, ker bi mi to — sicer že tedaj povedal — zdaj pa je popolnoma gotov, da je prav ta oni človek, ki ga je bil videl.

»Ubijem te,« je vzrožil Kitajec in premeril Lala s pogledom, ki je popolnoma odgovarjal njegovi pretnji.

Obnil sem se k Lалу in mu naročil,

naj mi pripelje glavnega natakarja, čim ga najde. Kantonec in jaz sva se pa zrla besno drug v drugega. Nekaj trenutkov kasneje se je Lui vrnil s poglavarjem Himancev. »Ali hočeš še en tigrin žolč?« sem ga vprašal. Ves blažen je mož začel kimati, da sem mislil, da mu odpade glava.

Dobro sem mu odgovoril: »Vzemi tigra in oderi ga!«

Med najinim razgovorom z natakarjem je naredil njegov nasprotnik nekaj kretenj, ki mi niso bile prav po volji, toda rekel nisem ničesar. Razburjeno je mahal proti Lui in kazal pri tem na svoj dolgi kitajski nož.

Ko sva bila s poglavarjem Himancev gotova, tedaj sem nagovoril Kantonca — s pestjo. Sunil sem ga v brado, da se je dvakrat preobrnil na krovu. Vedel sem, da je zelo nevarna stvar udariti mornarje posadke, toda imel sem za svoje dejanje dovolj razloga. Zato se mi je tudi kapitan kasneje zahvalil, da sem lopovu dal dober nauk.

Tako se dogaja. Ker je hotel imeti kitajski praznoverec čudodelni ključ do večnega zdravja, sem bil ob živah, ki bi mi prinesla najmanj tisoč dolarjev.

Kitajci si pa ravno tako strastno žele leopardov žolč kot tigrov. Med obema obstoja samo ta razlika, da se smatra leopardov žolč kot malo manj izdatno sredstvo.

Nekega jutra je prišepal v moj stan v Katongu hrom in izpit Kitajec ter mi povedal, da želi službe. Iz razgovora sem spoznal, da je prišel peš vso pot iz

Singapora, oddaljenega kakih šest milj. Pravil je, da je slišal od kitajskega trgovca s ptiči v Singaporu Chop Joo Soonu, da iščem tukenijo ali služabnika in se mi je ponudil za to v službo. Očitno je bilo, da ne bi mogel opravljati težavnega dela, ki je bilo zvezano z mestom, za katerega se je potegoval. Moral sem ga odbiti in ko me je vprašal zakaj, sem mu tudi povedal svoje razloge. Dal sem mu nekaj drobiža in ga dal odpeljati s svojim hlapcem nazaj v Singapor, ker najbrže ne bi zmagal več peš dolge poti nazaj.

Par dni kasneje sem se moral zglasiti po poslih pri Chop Joo Soonu. Zelo me je presenetilo, ko sem zapazil v njegovi trgovini hromca, ki se mi je pred dnevi ponujal za tukenijo. Razložil mi je, da je čul od Soonu, da nameravam priti k njemu in je bil za to tako predrzen. Ponižao me je prosil še enkrat, naj ga vzamem v službo, češ da je prišel do sredstva, ki ozdravi vse telesne hibe. Neki prijatelj ga je namreč obvestil, da bi mu lahko dobil nekaj posušenega in zmletega leopardovega žolča. Že pred leti je poskušal kupiti nekaj čudodelnega zdravila, toda zahtevali so zanj previsoko ceno. Zdaj ga bo lahko kupil bolj poceni.

Moral sem mu zatrjevati, da sem med tem vzel že drugega in da nimam več nobenega mesta prostega.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

ZADNJI CVETI SADNEGA DREVJA

KAKO SE VEDEJO PREPROSTI NARODI NASPROTI NAPREDKU OMIKE

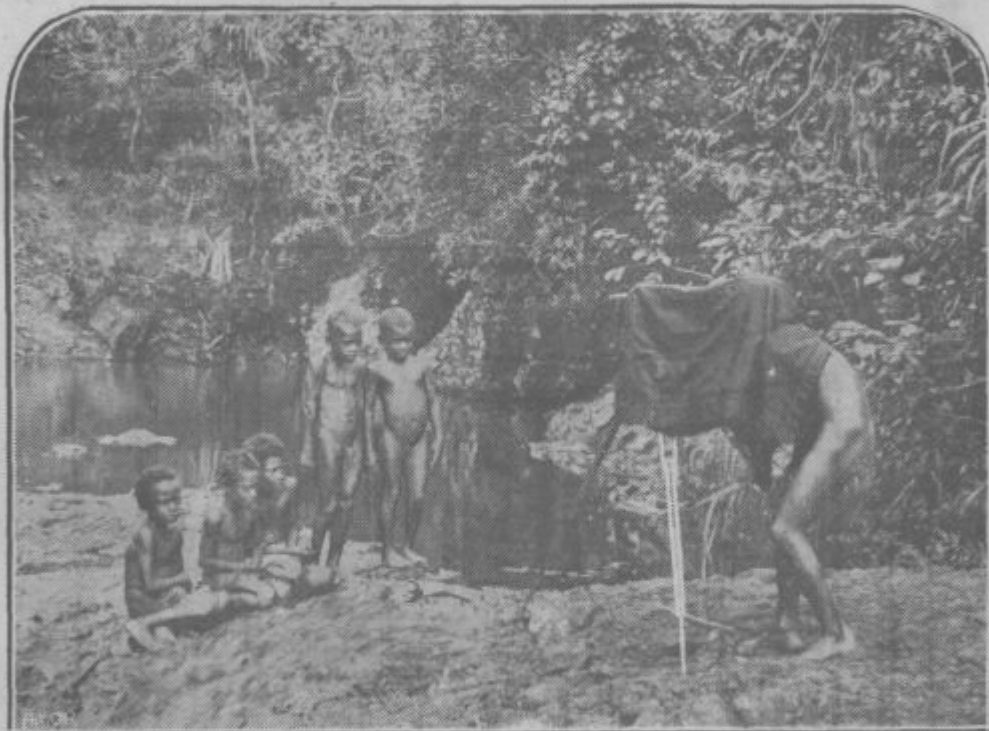
Medtem ko veda skokoma napreduje, nas hude nezgode spominjajo naše šibko, sti. Letala brnijo preko »strehe svata« in parniki gorijo, vodilivi zrakoplovi padajo na tla.

Nič več se ne čudimo. Domače se nam zdijo stvari, ob katerih bi bili pred četrtno stoletja neznansko strmeali. Človek je dosegel stratosfero, jutri se popne na Everest in se spusti na morasko dno.

to je belec, porečejo primitivci, kakor bi šlo za čisto naroden pojav. Vendar jih to ne ovira, da ne bi razmišljali in sklepali. Kadar vidijo Evropeca na smrtni postelji, si pravijo: »Umirajo kakor mi, samo manj mirno.«

Zgledi za relativnost

Samo čitaj poročila potovalcev, pa se prepričaš, da se barviti rojaki divijo naj-

Mladi Fidžijci prvič pred fotografom

Znanost koraka naglo naprej, če ne npravstveno, pa vsaj gmotno: pri tem pa bivajo še osamljena ljudstva daleč od slednjega središča, napol divja ljudstva. V sti. ku z belci se po malem modernizirajo. Kadar bodo povsem osvojena, bodo stala pred precej dovršeno prosveto. Toda domačini bodo kazali manj osuplosti nego njih predniki pred Cookovim »Endeavourjem«.

Pravi divjak se veliko bolj zavzema ob strelu ali gramofonu kakor ob še tako zamotanem časomeru. Polet v redkozračno višavo jih bo manj iznenadil ko varnostna britev. Ne smemo si misliti, da bodo vse osvojitve znanstva učinkovale nanje. Večina jih bo pustila hladne: saj jih ne bodo razumeli. Marsikak prvotnež meni, da je belcem vse mogoče. Kar utegnejo ti napraviti izrednega, mu bo komaj malo mar;

manjšim rečem. Vpričo največjih pa ostanejo neverjetno brezbržni. Znana je s Tihiga oceana nenavadna odiseja belokožca, ki je nosil stekleno oko in si ga rad snemal na grozo domorodcem. Ko so dali zamorcem srajce, so si zvijali turbane iz njih. V Rotumi (Polinezija) je J. E. Chable presenetil srčkano mladenko, ki si je trak iz samopisnice vtaknila v lase ter imela vse čelo vijolično od njega. Ko so svoje dni brkati pomorščaki vdrli na pacifiške otoke, so se urojenci vpraševali, zakaj so tujci tako močni. Brdi so jih jako ganili. Še danes si Samoanci za bojni ples slikajo zavojevalske mustače.

Divjaki so otroci, po otroško se božijo. Za prazen nič se vam smejejo. Zakaj bi se čudili uspehom vede, o kateri nimajo pojma? Saj ne poznajo naporov in truda, dol-

gega tavanja in tipanja, čisto nevarnih preizkušenj, ki so se vršile pred vsakim odkritjem. Ako bi se od mrtvih zbudil Evropec, ki je zaspal pred sto leti, ne bi mogel prikriti svoje prepasti: ta mož je poznal prve stopnje znanstvenega napredka, on lahko primerja, se zaveda premaganih težav.

Nagla prilagoditev

Toda neomikanci se kaj urno priravnajo našemu življenju. Razuma jim ne nedostaja: razložite jim skrivnosti stroja, pa

bodo v kratkem izvrstni mehaniki. Prav hitro se navadijo, da spretno vodijo »glavopobile« (avtomobili). Odlično streljajo z lokom, točno bodo rabili karabinko. Vendar vse te priprave pomenijo zanje: denar. Radi domnevajo, da so vsi belopolci — milijonarji in da si tako izlahka pridobivajo cvenka kakor oni banan. Ali kdor hoče zaslužiti, si mora roke žuliti. Bržko pridejo z belci v stik, se prekomorci tega zavedo. K.

ČLOVEK IN DOM

RED V STANOVANJU

Marsikatera gospodinja pogostokrat vzdihne in potoži: »Pri nas nimamo nikoli reda! Nikoli nimam pospravljeno, in vendar delam, od jutra do večera. Čeprav pri

nega pohištva je v njem vsakojake šare in navlake, ki jo nočemo odstraniti. Odstraniti jo ne maramo, ker nam je morda ljub spomin na drage osebe, včasih tudi, ker se nam zdi, da nam stanovanje olepšuje, če-

V preprostosti je red!

pospravljanju položim vsak predmet na določen prostor, ga ne najdem več tam, če ga čez nekaj časa potrebujem. Iskanje mi jemlje čas in me razburja.«

Kje tiči vzrok temu, čigava je kriyda?

Pred vsem je navadno vzrok premajhno in prenapolnjeno stanovanje. Poleg potreb-

prav nam je v napotje in nam povečuje delo pri pospravljanju in je mnogokrat v nesoglasju z ostalim pohištvo.

Današnji čas nam diktira enostavnost v vsem. Enostavnost in praktičnost. To morda ni nikjer bolj potrebno kakor v opremljenosti stanovanja. Ne samo zato, ker je tako

lepše, nego tudi zato, ker je mnogo lažje držati v snagi in redu le z resnično potrebnimi predmeti opremljeno stanovanje, kakor pa prenatrpano.

V obednici zadostuje primerno velika miza, zadostna množina stolov za vse člane družine in še par povrhu, da si ni treba izposoditi kuhinjskih, če dobimo obisk. Dalje nizek bife ali kredenca, kjer imamo hranjen pribor in porcelan, in prostor za polaganje servirne plošče pri obedu in večerji. Po stenah le par dobrih manjših slik. Na sredi mize vaza s cveticami in nič drugega. Če je soba dovolj prostorna in nimamo druge za namestitev knjižne omare ali police, tedaj namestimo isto v svetlejšem kotu obednice. Če nam sredstva in prostor dovoljujeta, tudi manjši divan, na katerega položimo par dekorativnih blazinic. S tem pa pridobimo ob enem tudi primerno ležišče za popoldanski odpočitek ali za prenočitev ljubega gosta ali če potrebno, tudi stalno ležišče za domačega člana družine. Za to nikakor ni potrebna ogromna moderna couch-zofa, ki v nekaterih sobah, kakršne dobimo v novejših hišah, zavzame polovico prostora, in ki je pripravljena za posteljo resda praktična in udobna, nikakor pa ne posebno za sedenje. Čim manjše stanovanje imamo na razpolago, tembolj moramo isto preudarno opremiti in namestiti vanj le res nujno potrebne predmete. Sten ne smemo nikoli pokriti z vsakojakimi slikami, ker to dela sobo navidez manjšo in nemirno. Slike nam tudi povečujejo delo pri pospravljanju, treba je okvire vsak dan obrisati, ob tej priliki pa se navadno zgodi, da se slika nagne na desno ali levo stran in imamo po nekaterih stanovanjih, kjer imajo razobešenih po več slik, priliko videti, kakor da bi bil vihar divjal med njimi, ne pa urejajoča roka.

V spalnici so nujno potrebne le postelje, nočne omarice, mizica, par stolov, omara za perilo, zrcalo in če nimamo kopalnice, tudi umivalnik. Omar za obleko, če imamo zanje prostora kje drugod, čeprav v predsobi, ne bomo nameščali v spalnico. Pred vsem zato ne, ker je spalnica oni važni del stanovanja, kjer je potrebna največja enaga in zračenje, zato jo nikakor ne smemo s pohištvom preveč napolniti. Drugič pa zato, ker je v vsaki spalnici zaradi izhlapevanja človeškega telesa in dihanja težak vzduh, ki se zajeda v omare in v obleko. Pa tudi obleka, ki jo odložimo, je potrebna prezračenja, preden jo hranimo v omaro, posebno v poletnem času, ko se potimo. Če stalno obehamo prepotene in neprezračene obleke v omaro, bomo prav kmalu opazili, ko bomo odprli omaro, kako neprijeten vzduh puhne iz nje, ki nam okužuje vso obleko v nji. Kako potrebna je izločitev omare za obleko iz spalnice v primerih bolezni, lahko preudari vsaka gospodinja sama. To ima pa še eno prednost iz ekonomičnega vidika, ki ga v današnjih dneh ne smemo prezreti. Ako hočemo imeti omare za obleko v spalnici, tedaj mora biti ista izdelana v

istem dražjem materialu kakor ostali deli, med tem pa, če jo namestimo drugje, je mnogo cenejša in prav lepa belo lakirana.

Kuhinja je pač oni del vsakega stanovanja, kjer je največja snaga in red aujno potrebna. Čeprav potrebuje gospodinja sto in še več najrazličnejših predmetov v nji, je nujno, da se baš zato izogne vsaki nepotrebni navlaki. Vse kar ne spada v kuhinjo, proč! Stene naj bodo proste. Vsi predmeti pospravljeni v predalih, v omari in po zastrtih policah. Neporabno, počeno, oškrbljeno in pobito posodo vno iz prometa, čeprav se še tako težko ločimo od tega in onega. Taka ne več porabna navlaka poveča le delo pri snazenju in pospravljanju in je samo v napotje med drugimi porabnimi in potrebnimi predmeti v omari. Saj morajo biti omare, police in predali vsaj enkrat na mesec temeljito osnažene in umite, pregrnjene s svežim belim papirjem. Kuhalnice, lesene žlice in lesene krožnike je nujno oribat vsak dan s dobrim peskom, jih izplakniti v čisti vodi in jih dobro osušiti, sicer dobi predal, kjer jih hranimo, kaj hitro neprijeten duh po pomijah in žarkosti. Sploh je kuhinjsko posodo in pribor po vsaki rabi treba dodobra osnažiti in osušiti, preden ga hranimo. Le na ta način si bomo prihranili tisto »veliko čiščenje«, ki ga imajo nemoderne gospodinjke po parkrat na leto v navadi in ki gre vsem članom družine na živce, imeli bomo pa kljub temu zmerom vse snažno in v redu.

Razume se, da nepotrebnih in pokvarjenih predmetov, ki jih bomo izločili iz stanovanja, ne bomo hranili in umaknili niti v klet, niti v podstrešje in zabasali z njimi ta dva prostora, ki morata biti tudi taka, da se jih upamo brez posebne muke in zamude večkrat, klet vsak teden, presnažiti. Ne bomo v ta dva prostora spravili v kraj neokusnih nastavkov, cvetličnih stojal in košaric, počenih vaz in loncev, okrušenih kozic, raztrganih peharjev, polomljenih stolov, razvalin pradedovega naslanjača in dežnikov, preluknjanih rešet in sit, nerabnih čevljev in pošvedranih copat, praznih škatel od konzerv in steklenic vseh mnogobližnih oblik, oguljenih krtač in plešastih omel, zamaškov od kisle vode in sto in sto takih odrabljenih predmetov, ki se nakopičijo v vsakem gospodinjstvu, ako jih sproti ne odstranjujemo iz stanovanja. Vsa taka šara povzroča nered v hiši in ovira pregled resnično potrebnih predmetov.

V vsako stanovanje le to, kar resnično potrebujemo, in postavljeno na svoj pravi prostor, in delo pospravljanja bo šlo hitreje od rok, pa ne bo nikjer nereda in zadrege!

Utva

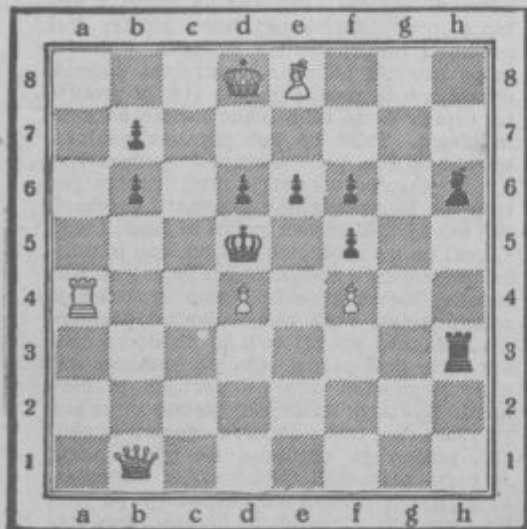

PROBLEM 25

H. Gottschall

Priznanje na turnirju Nemške šahovske zveze 1925.

Mat v treh potezah

Rešitev problema 24

1. Le7-f8. Naloga je brez belih kmetov lahka in jasna, igra pri tem polna kombinacij.

ZA MISLEČE GLAVE

14

Sladkosnedež

(PONATIS ZABRANJEN)

Svoj trideseti rojstni dan je praznoval Vinko Ložič sredi vesele družbe v prijaznem letovišču. Ložič je bil trgovski potnik, ki je zastopal same renomirane znamke zlahtnega vina, ki so ga seveda tudi na tej gostiji pošteno pokušali. Dobra kapljica je užgala dobro voljo in po stari slovenski navadi so se sukali pogovori posebno mnogo okrog vina. Zlasti Ložič je imel veliko besedo in je povedal marsikatero zanimivost iz svoje prakse. Med drugim se je spominjal tudi nekega vinogradnika, ki je imel izredno fin jezik in je pri pokušanju vin vselej nezmotljivo točno zadel, katerega letnika je kapljica in odkod.

»To še ni nič,« ga je prešerno zavrnil mlad študent, »jaz znam še vse drugačne umetnije. Z zavezanimi očmi vam lahko razlikujem isto vino iste tvrdke, če mi ga nalijete enkrat iz steklenice, ki ima dve zvezdi na etiketi, drugič pa iz steklenice s tremi zvezdami.« Tako bahaštvo je moralo seveda izzvati prerekanje, ki se je končalo s stavo. Džaku so skrbno zave-

zali oči in eden izmed navzočih mu je natočil najprvo kozarček vina iz steklenice z dvema zvezdama, ki je bila na mizi in potlej še kozarček iz steklenice s tremi zvezdami, ki jo je vzel iz hladilne omare.

šment — študent je res uganil in uganil tudi pozneje zmerom, ko so mu nalivali v nepravilnem vrstnem redu. Ko se je slednjič zvrnil pod mizo, so morali vsi priznati, da je stavo dobil.

Kako je mogel razlikovati vino samo po številu zvezd?

Rešitev k št. 13

(Pravilčna žival)

Risarju so rabile za model naslednje živali: Od konja si je sposodil kopito, eno nogo je vzel noju, repek prašiču, eno sprednjo nogo opici, drugo raci, od velbloda si je vzel grbi, od žirafe vrat, od slona je porabil oklja, za teme je nadel nestvoru želvin ščit in zaključil svoj umotvor s kačjo glavo.

IVERI

Samo umetnost in vera spreminjata umazani svet v zlato.

Življenja je konec, preden končaš velike priprave zanj.

Filozofi, otroci in umobolni se ne čudijo ničemu.

Včasih se kdo sramuje za vse človeštvo.

Nekateri gledajo svet skozi povečevalno, nekateri pa skozi pomanjševalno steklo, pri tem pa pozabljajo, da lahko gledajo vse stvari skozi oboje, in še zmerom niti od daleč ne vidijo resnice.

Kdor pozna srčne prepade in boje, ne preklinja ničesar!